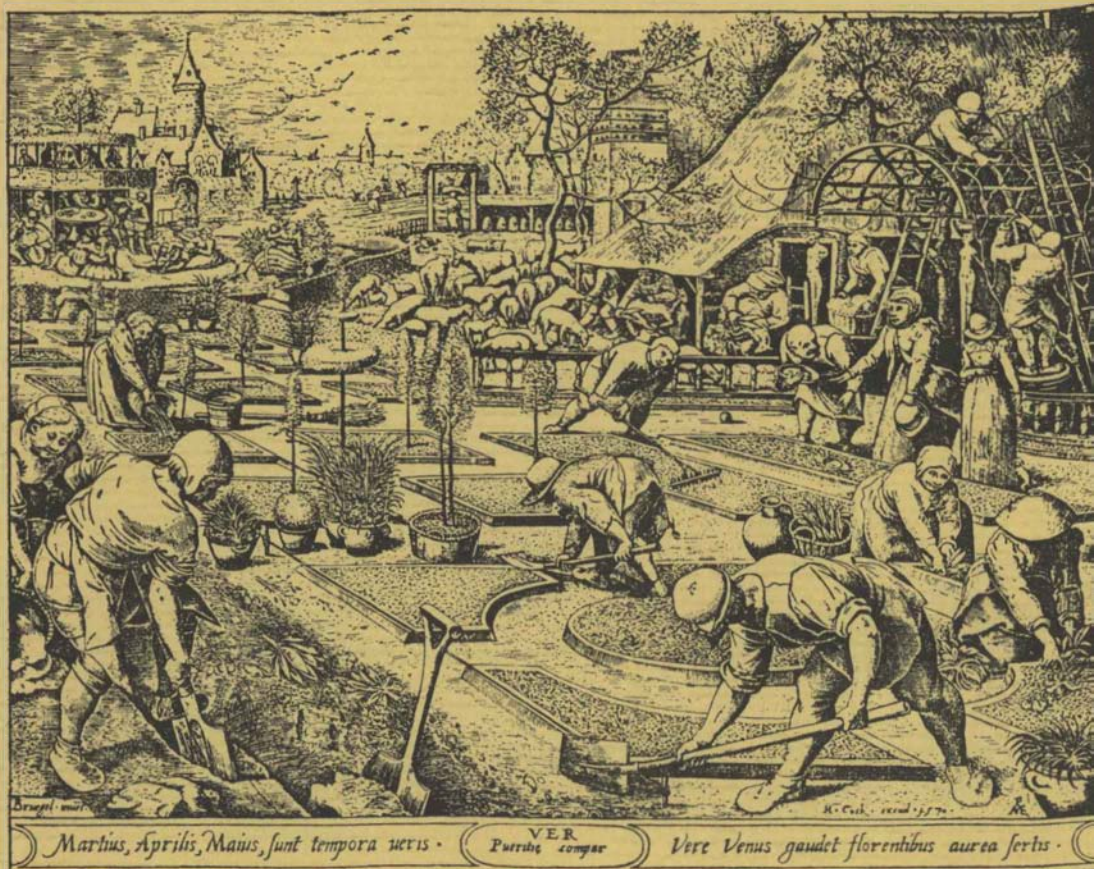
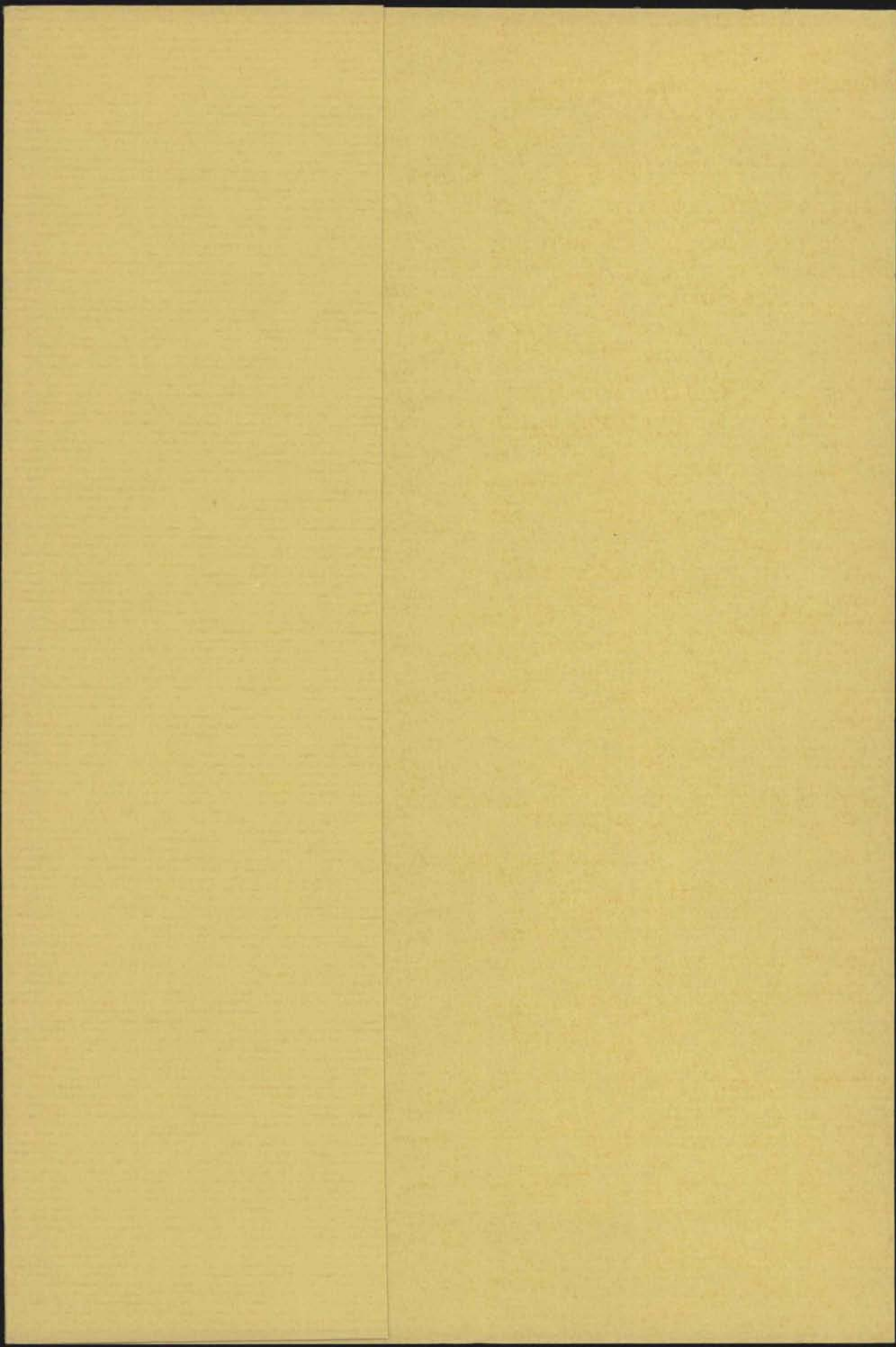

FRA KVANGÅRD TIL HUMLEKULE

MEDDELELSER FRA HAVEBRUGSHISTORISK SELSKAB
NR.1 1971

**FRA
KVANGÅRD
TIL
HUMLEKULE**

FRA
KVANGÅRD
TIL
HUMLEKULE

FRA KVANGÅRD TIL HUMLEKULE

MEDDELELSER FRA HAVEBRUGSHISTORISK SELSKAB NR.1 1971

FRA KVANGÅRD TIL HUMLEKULE

I den næsten uendelige række af skrifter, som udgives mellem år og dag, er nu et nyt ved at se dagens lys. Første nummer af Meddelelser fra Havebrugshistorisk Selskab udgives hermed og vil komme i tvangfri perioder ca. 1 gang årligt. Som navnet antyder, vil der i skriftet blive behandlet historiske emner, som på en eller anden måde har tilknytning til havebrug, herunder gartneri. Afhandlingerne og artiklerne vil begrænse sig til Norden, specielt Danmark, incl. Grønland. I nærværende nummer er et kombineret planteskole- og personalhistorisk emne og en gruppe forvildede haveplanters indførselshistorie og topografi behandlet; i de følgende numre vil der blive bragt brudstykker af en herregårdsparks historie, ligesom man i fremtiden vil søge at bringe et bredt udsnit af havebrugets og haveplanternes historie, nordisk kulturhistorie med tilknytning til planter, især haveplanter, gartneriers og planteskolers tilblivelseshistorie og udvikling med biografier af de pågældende gartneriers ledere gennem årene - osv.

Der kan nævnes flere grunde til at søge en forskning af den nævnte art iværksat og til at få vor endnu sparsomme viden om dansk havebrugshistorie fæstnet på papiret, inden det er for sent, særlig når man tager i betragtning, at selve grundlaget for forskningen står i fare for at forsvinde mellem hænderne på os. I vor fortravlede tid, hvor næsten alt arbejde søges mekaniseret, bliver der mange steder ofret mindre og mindre omhu og arbejde på at bevare gamle haver og især gamle, upraktiske, tidsrøvende haveelementer. Lave, sirligt klippede buksbomhække, kunstfærdige stenhøje, løvgange og pergolaer er imidlertid alt sammen noget, som har udgjort en del af hverdagen for de ældre generationer, og som lige så vel som anden materiel kultur må registreres, beskrives, afbildes og opmåles, endnu mens tid er. Alt for lidt opmærksomhed er der blevet ofret på vore gamle havers planteartsudvalg og på udviklingen i busketter og prydplantebedes udseende, både hvad udformning og især sortiment angår. Et højst prisværdigt arbejde er dog gjort på Frilandsmuseet i Lyngby, hvor der i løbet af de sidste ca. 20-25 år er genskabt en række typer af 17-1800-tallets småhaver, især som de forefandtes på landet, både i Jylland og på øerne. Men meget mangler. Det er foruroligende at se, hvordan brede vejanlæg som for eksempel Lyngbyvejen ved København opsluger i hundredvis af store og små villahaver. Både motortrafikken, fabriksanlæg og supermarkeder kræver plads, netop hvor der ligger haver; selv højtideligt

fredede arealer, f.eks. omkring landsbykirker med præstegårdslunde og -haver bliver bulldozet ihjel og tromlet flade. For det er jo så nemt så nemt at ophæve en fredning. Når det gælder et spil mellem på den ene side fremskridtet og udviklingen, som det så smukt kaldes, og på den anden side haver og lignende mindre produktive områder, så er det næsten altid de sidste, der bliver sorteper.

Der vil imidlertid i vort skrift ikke blive ofret megen plads på jammer over denne vor gamle havekulturs hårde skæbne. Vi ønsker først og fremmest at inspirere til forskning inden for feltet og at skabe et forum for studier i havebrugets historie i videste forstand: Både oldtidens primitive urtegårde, Rosenborg-orangeriernes røgkanalopvarmede huse, det 20'nde århundredes planteindførelser og meget andet kan stadig give rigeligt stof til granskning og inspiration til nærmere udforskning.

Vi har kaldt skriftet Fra Kvangård til Humlekule for dermed at antyde, at vort arbejdsfelt er nordisk havebrug helt fra hedensk tid, da kvangården og løghaven var hvad der fandtes af havetyper - og langt op i middelalderen og den nyere tid, der for havebrugets vedkommende indledes med lovbestemmelsen De lollandske Vilkår 1446. Heri forekommer ordet humlekule, der betegner en cirkelformet plantning af humleplanter. Ved Christian III.'s københavnske reces 1537 kom disse for vort havebrug meget vigtige bestemmelser til at gælde for hele landet.

Det er vort håb, at det nye skrift må kunne udfylde en plads i rækken af videnskabelige skrifter og løse sin opgave som formidler af ny viden om gamle emner.

Johan Lange

INDHOLDSOVERSIGT

Lise Tillge: Løg- og knoldplanter i Danmark . . .	9
Anton Pedersen: Gartnerslægten Glæsel	29
Boganmeldelser	49
Medlemsfortegnelse	53

LØG- OG KNOLDPLANTER I DANMARK

Af Lise Tillge

Tegninger af Hanne Seeberg

Mange af de løg- og knoldvækster, man i dag finder forvildet i Danmark, blev for århundreder siden ført hertil fra lande syd for Alperne eller fra Tyskland, England eller Frankrig.

Fra middelalderens litteratur ved man, at en del af planterne, der på den tid blev dyrket i munkehaverne, var forsynet med løg eller knolde. Årsagen til, at man dyrkede disse planter i middelalderen, var antagelig ikke, at de fremfor andre blev tillagt en større helbredende virkning, men snarere at de lettere lod sig formere, og færre gik til grunde under den dengang besværlige og langsommelige transport.

På Botanisk Museum i København har man gennem 200 år samlet oplysninger om bl.a. forvildede løg- og knoldvækster, og den seneste publikation, der fortrinsvis er baseret på denne registrering, er fra 1935 og er skrevet af den danske botaniker Knud Jessen.

En undersøgelse, jeg påbegyndte i 1963, viste imidlertid, at på flere af de tidligere opgivne lokaliteter var planterne forsvundet, medens mange andre ikke var registreret. I 1967 skrev jeg til samtlige herregårde og præstegårde, hvor jeg kunne skønne, at der stadig fandtes gamle parker eller haver af en vis størrelse, samt til diverse skovdistrikter. Det blev til ialt små 1000 breve.

Ved forvildede planter menes planter, der tidligere blev dyrket, men senere uforstyrret har vokset og bredt sig i en naturlig konkurrence med den oprindelige vildtvoksende flora. Mange af de besvarelser, jeg fik på mine breve, viste, at man havde svært ved at skelne mellem forvildet og dyrket, og at mange plantearter helt blev overset. Jeg besluttede mig derfor til at aflægge samtlige lokaliteter et besøg for at danne mig et billede af bevoksningerne, topografien og planternes udbredelse. Dette arbejde har været tidskrævende og er derfor først blevet færdigt i 1971.

Da undersøgelserne også har et historisk aspekt, opsøgte jeg desuden gamle voldsteder, bl.a. hvor der har ligget klostre før reformationen i 1500-tallet. Det viste sig, især i det nordlige Jylland, hvor befolkningstætheden aldrig har været så stor som på øerne og i den østlige del af Jylland, at man kunne finde en vis linje i udbredelsen af de løg- og knoldplanter, jeg søgte, sådan som det vil fremgå af følgende redegørelse.

De første klostre blev stiftet her i landet i 1000-tallet, og inden for samme århundrede havde både munke og nonner af næsten alle ordner bygget klostre og slået sig ned. Samkvemmet mellem de enkelte ordners klostre var ret livligt. Man hørte stadig til moderklosteret sydpå og var forpligtiget til at indfinde sig der med visse mellemrum.

Inden den tid fandtes så godt som intet spor af havebrug i Danmark. Lidt Vildløg og Vilde Æbler og muligvis Kvan var alt, man forsøgte at dyrke. Til medicinsk brug indsamledes vildtvoksende urter, og først da munkene kom fra Tyskland, England og Frankrig og måske også fra Rusland over Estland og Letland, anlagdes de første haver omkring klostrene. Herfra lærte så menigmand efterhånden den syssel at dyrke spiselige og nyttige planter i haver.

Desværre har vi ingen direkte oplysninger om, hvad munkene dyrkede i klosterhaverne her i landet. Man kan dog ad omveje slutte sig til plantebestanden, da de oplysninger man har fra de mellemeuropæiske klosterhaver nok også stort set kan gælde for vore, ligesom et par danske lægebogshåndskrifter fra middelalderen nævner mange lægeplanter.

De første skrifter herhjemme er fra ca. 1300-1400. "Det Arnamagnæanske Håndskrift nr. 187", der indeholder en dansk lægebog er fra ca. 1400. Henrik Harpestrængs gamle danske urtebøger er ældst. Originalen er gået tabt, men den ældste eksisterende afskrift er fra ca. 1300. Disse urtebøger må dog nok betragtes som delvis afskrift af ældre romerske, arabiske og græske forfattere, men en vis dansk bearbejdning har tydeligvis fundet sted.

En del af munkeordnerne betragtede det som en synd at fortære kød, ja, det var endda syndigt at spise æg, ost og melspiser, og dette har uden tvivl også været medvirkende til, at man dyrkede så mange forskellige planter ved klostrene.

Efter Reformationens indførsel i det 16. århundrede, blev en mængde klostre efterhånden nedbrudt, og efter den tid blev mange planter overført til andre haver som præstegårds- og herregårdshaver og senere til bønderhaver.

Mange af de arter, der måske ved en tilfældighed blev plantet på steder, der i mangt og meget svarede til de forhold, planten vokser under på oprindelsesstederne, har vist sig at være i stand til at etablere nye samfund under vore nordligere breddegrader. Ofte vokser planterne her i landet i skove i forbindelse med gamle parkanlæg, ved voldgrave og i de gamle præstegårdslunde.

Præstegårdslundene er et kapitel for sig. De kan være ganske store og kan snarest betegnes som småskove, der fortrinsvis består af Eg, Bøg, Ahorn, Elm, Lind og Ask. Ofte er disse småskove i forbindelse med haven, og i dag, da man ikke mere opvarmer boligen med brænde, har de fået lov at ligge urørt hen. Hermed har mange urter, i særdeleshed løgplanter, haft mulighed for at brede sig fra haverne ud i skoven og her tage konkurrencen op med den egentlige danske flora.

Narcissus pseudonarcissus, Påskelilje, er udbredt i hele Vesteuropa, hvor den vokser i lyse, gerne lidt fugtige skove, i krat, på åbne marker og enge.

I Sydtykland og det sydlige England er planten oprindelig, men i øvrigt forvildet mange steder.

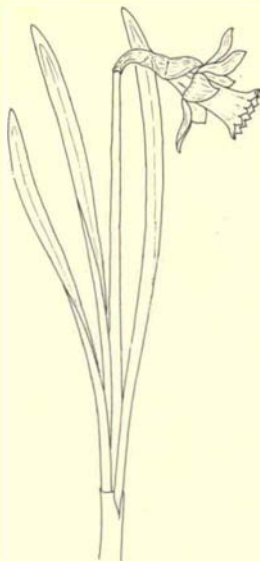
Allerede i 1500-tallet nævnes planten herhjemme i litteraturen, men den blev antagelig ikke anvendt i medicinen. Man ved dog, at bønderne brugte den bl.a. som brækmiddel, og at den voksede i bønderhaver under træer. Ifølge Paulli (1648) dyrkede man den fyldte form i købstæderne.

Den lille tidligt blomstrende silvestris-type er forvildet flere steder herhjemme. Den er fundet i skove, og den med sikkerhed ældst kendte bevoksning findes på Sjælland ved Gisselfeld. Desværre er bestanden her stærkt reduceret, idet man har plantet grantræer på en del af lokaliteten.

På det areal, hvor planterne endnu findes, vokser Eg og Ask, og der er ret fugtigt. Lokaliteten er fra før 1660, altså godt 300 år gammel. På stedet lå en gård, der blev revet ned, da jorden blev inddraget under Gisselfeld gods, og der plantedes derefter skov.

Den største bevoksning findes i Kajbjerg skov på Fyn og er et meget imponerende syn i det tidlige forår i blomstringstiden.

Planten er også fundet på Lolland på en tidligere ø i Røgbølle sø, hvor et gammelt voldsted, antagelig fra munketiden, viser, at øen en gang har været beboet. Her er det ligeledes den tidlige, der blomstrer 8-10 dage før de typer, man sædvanligvis finder i haverne i dag. Forhåbentlig vil det lykkes histo-

Narcissus pseudonarcissus L., Påskelilje, er vildtvoksende bl.a. i Vesteuropa. Paulli skriver i 1648, at den her i landet vokser under træer i bønderhaver og blomstrer ved påsketid. Den lille enkelte og fyldte form, der blomstrer 8 til 10 dage tidligere end de typer, man almindeligvis finder i haver i dag, er forvildet på flere lokaliteter og vokser oftest i lyse, løvfældende skove.

rikerne at fastslå det omtrentlige tidspunkt for denne bygnings beboelsesperiode, således at også planternes forekomst på stedet nogenlunde kan tidsbestemmes.

Ved Søborg slotsruin i Nordsjælland voksede den tidligere og endnu kaldes blomsten for Margretelilje efter Dronning Margrete, der levede i 1300-tallet.

Planten formerer sig dels ved løg og dels ved frø.

Narcissus poeticus, Pinselilje, stammer fra Sydeuropa. Den har i lange tider været dyrket overalt og er ofte forvildet fra sådanne kulturer.

I England blev den fundet i Norfolk i 1700-tallet; her var den helt

Narcissus poeticus L., Pinsellilje, er forvildet mange steder, men vokser oftest kun få sammen. Paulli skriver om den hvide Narcis med purpur cirkel, at den kun vokser i haverne, men at løgene bl.a. kan anvendes mod brandsår og mod 'hidsighed i øjnene'. Planten blomstrer i maj-juni måned.

naturaliseret, og man mener, at den allerede i Romertiden blev ført til landet.

I Danmark omtales den først i 1530'erne. Den type, man herhjemme finder forvildet, er den såkaldte *Narcissus poeticus recurvus* med hvide udstående blomsterblade, kort grøngult bibæger, hvis yderste rand er bølget og orange- til rødfarvet.

Den er noteret som forvildet i næsten alle distrikter i landet, men optræder kun i ret spredte bevoksninger.

En undtagelse er dog forekomsten på Falster i skov, der hører under Korselitse. Her breder planterne sig og danner store bevoksninger under løvtræer.

Den formerer sig vegetativt ved yngletøg, nogen egentlig frøspredning er endnu ikke observeret på lokaliteterne. Paulli (1648) omtaler både den enkelte og en fyldt form af Pinsellilje.

Narcissus x incomparabilis er udbredt på den Iberiske Halvø, Italien og Vest- og Sydfrankrig og optræder som en meget variabel plante.

Narcissus x incomparabilis Mill. er en krydsning mellem Påske- og Pinsellilje og kan være ganske varierende i blomsten. Den er fundet forvildet her i landet, dog kun i få eksemplarer hvert sted. Planten blomstrer i maj måned, blomsterfarven er gul og bibløsteret, trompeten, er ganske kort og ensfarvet.

Denne Narcis er en krydsning mellem *Narcissus pseudonarcissus*, Påskelilje, og *Narcissus poeticus*, Pinsellilje, og optræder i en række typer.

Den type, der herhjemme er fundet forvildet, er ret ensartet, kun kan farven på bløsteret variere lidt fra blegt til lysere gult. Bikronen er ganske kort.

Den er fundet forvildet på flere lokaliteter, men bevoksningerne er dog ret begrænsede. Planten formerer sig rent vegetativt ved yngletøg. Endnu har jeg ikke set kapsler med spiredygtigt frø.

Leucojum vernum, Dortealilje, er udbredt i Mellemeuropa og i Kaukasus. Planten foretrækker skyggefulde, fugtige løvskove og fugtige enge i bjergene.

I Danmark nævnes planten første gang i 1546 (Smid), og i 1648 skriver Paulli, at den vokser i haverne, men ikke vildt på markerne.

I dag findes den forvildet i alle distrikter i landet, fortrinsvis i skove i forbindelse med eller i nærheden af gamle haver eller parker, og ofte danner den store sammenhængende bevoksninger.

Den er dog også fundet langt fra nu beboede steder, bl.a. på et vold-

Leucojum vernum L., Dorthealilje, findes bl.a. ved de tidligere Birgittinerklostre i Vadstena i Sverige og i Maribo og Mariager, og man antager, at planten er ført her til Norden af munkene i middelalderen. Smid (1546) omtaler planten, og Paulli skriver i 1648, at den vokser både 'på landsbyen' og i købstæderne, men ikke vild på marker eller i skov. I dag finder man Dorthealiljen overalt, mest i skove eller lunde, hvor den kan danne store, hvide tæpper i blomstringstiden i april måned.

sted ved Skjoldenæsholm, hvor den vokser under gamle elmetræer. Det gamle Skjoldenæsholm på næsset i søen blev forladt midt i 1700-tallet.

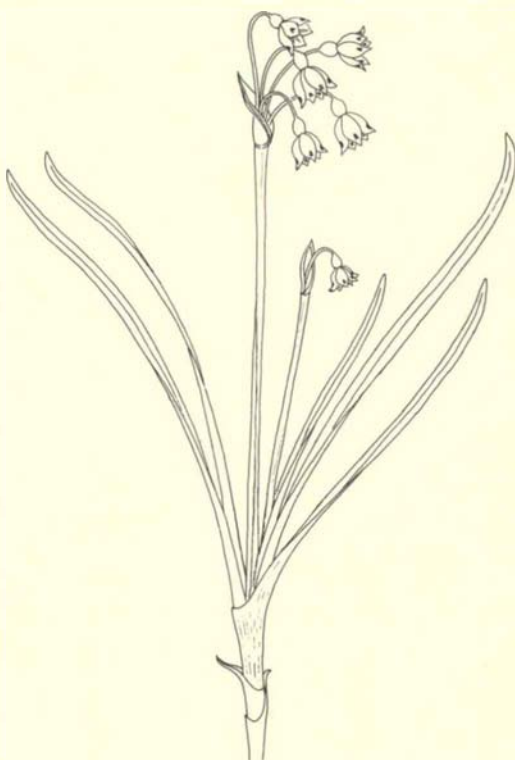
Planten er fundet i Sverige bl.a. ved Vadstena og her i landet ved Maribo og Mariager klostre. Disse 3 klostre blev grundlagt af Birgittinermunke og -nonner, og fundene gør det sandsynligt, at planten er indført i middelalderen (Lind 1918).

Den formerer sig ved frø, og myrespredning er almindelig. Ofte gnaver myrerne sig igennem kapslen, inden denne er modnet helt, fjerner frøene eller gnaver elaiosomet, fedtlegemet, af.

Nogen medicinsk anvendelse har planten antagelig ikke haft, men har været dyrket som prydblante.

Leucojum aestivum, Sommer-Hvidblomme, kommer fra de sydlige og centrale dele af Frankrig, Spanien, sydlige Italien, Jugoslavien, Grækenland, Krim og Kaukasus, hvor den vokser i fugtige enge, i sump langs vandløb, men forsvinder ved konstant sænkning af vandstanden.

Omkring 1600 omtales en plante herhjemme ved navn Sommerviol (sommer fiole). (Lange 1959-61). Antagelig er det Sommer-Hvidblomme, der menes. Den ældst kendte endnu bevarede lokalitet

Leucojum aestivum L., Sommer-Hvidblomme, omtales første gang i Danmark omkring 1600, og forvildede planter har man kendt siden 1806. Sommer-Hvidblomme blomstrer i maj-juni måned med 2 til 5 blomster på hvert skaft. Når planten vokser under de rette betingelser, det vil sige i fugtig eng eller ved bredden af sø eller mose, vil den være i stand til at forblive og formere sig på samme lokalitet.

med forvildede Hvidblommer er fra 1806, ved Constantinsborg nær Århus, hvor planterne har bredt sig fra herregårdsparken ud på tilsluttende eng og videre langs Århus å. I dag vokser den på engene neden for parken samt på den modsatte bred af Brabrand sø.

Frøene er glatte og med luftfyldte hulrum, der gør dem i stand til at flyde på vand.

En anden stor bevoksning findes på Møen på et areal, der tidvis oversvømmes. Her vokser den ved et gammelt tørveskær fra første verdenskrig, men hvordan planten er kommet her, er endnu en gåde.

Galanthus nivalis, Vintergæk, er ligeledes udbredt i Sydeuropa, Lilleasien m.m., og Stern (1956), der har arbejdet med udbredelsehistorien over *Galanthus*- og *Leucojum*slægterne, mener, at planten oprindeligt hørte hjemme i Spanien og Sydfrankrig, men at den ligesom Aleppofyrren, *Pinus halepensis*, er bragt med fra de vestlige til de østlige dele af det mediterrane område.

Den er naturaliseret over det meste af Europa, og i England finder man den oftest forvildet omkring tidligere klosterhaver, og man mener, at den er ført dertil af munkene.

I Danmark nævnes planten først omkring 1700 i litteraturen. Det sene tidspunkt kan muligvis skyldes forveksling med Dortealiljen, idet planterne benævntes ens, indtil Linné gav Vintergækken slægtsnavnet *Galanthus*.

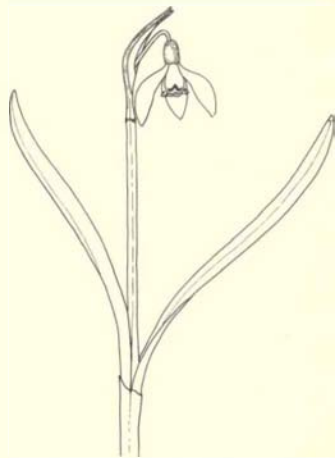
Planten findes forvildet overalt i Danmark, også ved tidligere klo-

sterhaver. Den vokser i mængde på lokaliteter som Nørholm skov i Jylland, Rødkilde skov på Fyn, Voldshave skov på Lolland og ved Kærstrup voldsted på Tåsinge.

Da borgen Kærstrup blev forladt ca. 1630 taler alt for, at planten har været dyrket her før 1630, muligvis længe før.

Det er både den fyldte og den enkeltblomstrede form, man finder forvildet her i landet. Den enkeltblomstrede formerer sig dels ved yngeløg og dels ved frø, medens den fyldte kun formerer sig ved yngeløg.

Planten sættes i de katolske lande i forbindelse med Kyndelmisdagen. På den dag fjernes madonabilledet fra alteret, og Vintergækken, symbolet på renhed, bliver i stedet strøet over den tomme plads.

Galanthus nivalis L., Vintergæk, er naturaliseret over store dele af Europa. I England finder man den ofte ved tidligere klosterhaver, og man mener, at den er ført dertil af munkene. I Danmark omtales den først omkring 1700 i litteraturen, men dette kan skyldes forveksling med Dortealiljen, idet de to planteslægter, før Linné adskilte dem, bar samme navn. Man finder planten forvildet overalt i landet.

Såvel den fyldte som den enkeltblomstrede Vintergæk er forvildet i Danmark. Den fyldte formerer sig alene ved yngeløg, medens den enkeltblomstrede også udvikler spiredygtigt frø. Da planterne udvikler både løv og blomster tidligt om foråret, er de i stand til at vokse selv i ret tætte, løvfældende skove.

Crocus vernus eller *Crocus albi-florus*, Forårskrokus, er en mellemeuropæisk knoldvækst, der ofte findes forvildet i og omkring haver.

Underarten *Crocus vernus* var. *neapolitanus* har en anelse større blomster med mere rent blålige farver, der nedtil er mørkere, medens hovedarten forekommer i lysere og ofte stribede farver.

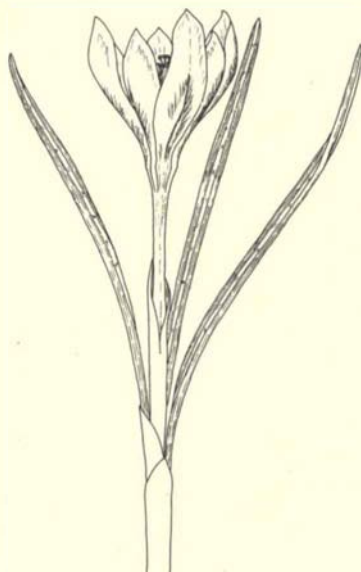
I Husum i Sydslesvig vokser *C. v. neapolitanus* i mængde på slotsengen. Det er en begivenhed, når blomstringen sætter ind i det tidlige forår, og folk kommer langvejs fra for at beundre det smukke syn.

Jeg har fundet den samme underart forvildet i Danmark, især i den sydvestlige del af Jylland, både i bønderhaver, parker og præstegårdslunde og i skove, og det er sandsynligt, at planten i det mind-

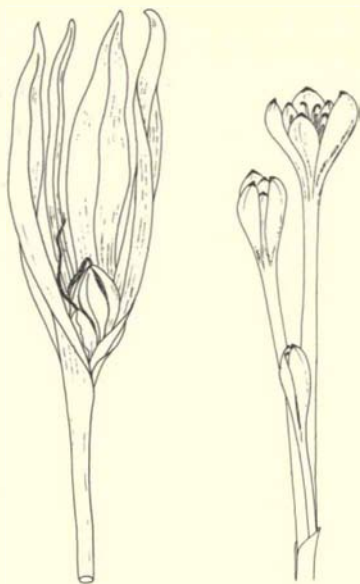
ste i Sydvestjylland er udbredt fra Husum.

På steder, hvor græsset først bliver slået efter Sankt Hans, vil frøene kunne nå at modne og falde til jorden, hvorefter de hurtigt spirer. På denne effektive måde formerer planten sig. Især under buske og træer i let skygge, på jorde hvor konkurrencen med græsset ikke er for stor, har planten alle betingelser for at etablere sig og helt blive naturaliseret.

Om planten ligesom *Crocus sativus*, Safran, har været brugt i medicinen, vides ikke med sikkerhed, men den har uden tvivl været dyrket i de gamle klosterhaver.

Crocus vernus L., Forårskrokus, blev dyrket i Europa allerede i 1500-tallet. Det vides ikke, om denne art ligesom *Crocus sativus*, Safran, har været anvendt som medicinalplante, men den har uden tvivl været dyrket i de gamle klosterhaver. Forårskrokus blomstrer i slutningen af marts og første halvdel af april måned. I juni vil man kunne finde de modne kapsler, der hæver sig 2 til 3 cm over jordoverfladen.

Colchicum autumnale L., Høsttidløs, fandtes i Københavns botaniske have i 1600-tallet, og Pauli skriver i 1648, at den plantes i haver og ikke findes på apotek. Det latinske navn er afledt af stednavnet Kolchis. I dette land skal planten ifølge sagnet være vokset frem fra en dråbe af den drik, Medea bryggede til Jason, da hun ville gøre ham ung igen. Planten blomstrer i september måned, de grønne blade viser sig det følgende forår, og godt beskyttet mellem løvet skyder frugterne derefter frem.

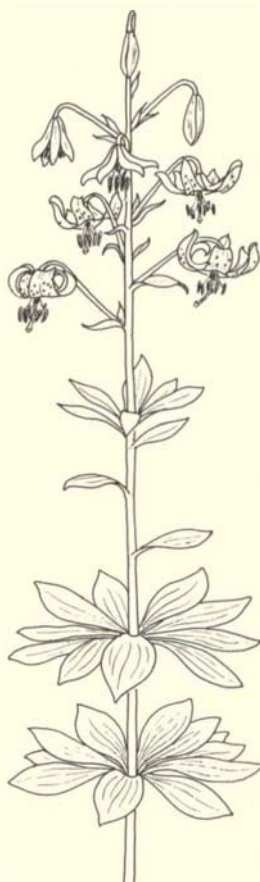
Colchicum autumnale, Høsttidløs, er en syd-, mellem- og vesteuropæisk knoldvækst. I Skotland og Skandinavien vokser den kun på få lokaliteter og menes at stamme fra tidligere dyrkning som prydel- eller lægeplante.

Den er første gang omtalt i et dansk lægebogshåndskrift fra ca. 1450. Chr. Pedersen (1534) nævner planten som Tidløse, og Pauli (1648) skriver, at den plantes i haver og ikke findes på apotek. Den har været noteret som forvildet de sidste 150 år, men kun på enkelte lokaliteter.

Den ældst kendte bevoksning findes i Barritskov og er iagttaget første gang 1821. Her vokser plan-

ten i dag ind mellem spredtstående grantræer og langs en skovvej. På Sjælland er den bl.a. fundet forvildet på fugtige enge.

Det er en meget giftig plante, og særlig frø og knolde indeholder det giftige alkaloid Colchicin, der bl.a. anvendes ved forædling af planter, idet colchicinbehandling kan bevirke en kromosomfordobling i cellerne.

Lilium martagon L., Turbanlilje, beskrives i 1648 af Pauli, der kalder planten for *Lilium sylvestre*, Martagon og Forklerte Lille. Den har været kendt som forvildet her i landet de sidste 150 år og vokser fortrinsvis i gamle haver, parker eller lyse, løvfældende skove. Blomsterne er oftest purpurfarvede med mørkere pletter, men af og til finder man også den hvidlige form. Blomstrer fra slutningen af juni og ind i juli måned.

Lilium martagon, Turbanlilje, har et meget stort udbredelsesområde. Fra Portugal i vest gennem det meste af Mellemeuropa, gennem USSR ind i den nordlige del af den Mongolske republik.

I Nordtyskland, England, Nederlandene og Skandinavien er den forvildet mange steder.

Planten nævnes første gang i Danmark af Block (1647) under navnet Martagon og har været kendt som forvildet de sidste 150 år. Den vokser i gamle haver eller i skove, der grænser op til parker eller lignende.

De seneste undersøgelser viser, at planten findes ved eller i nærheden af adskillige steder, hvor der tidligere fandtes klostre eller på steder, der engang ejedes af klostre. Bl.a. ved Irup i Thy, der engang ejedes af Børglumbispene. I denne gamle have og nærliggende skov vokser Turbanliljen i tusindtal sammen med Skovtulipanen.

Planten har antagelig aldrig været anvendt som lægeurt her i landet, men snarere som fødemiddel. I Sibirien tørres og spises løget stadig. Jeg har gennem flere år fulgt en stor bevoksning i skov på Sjælland og fundet, at knopper og blade bliver ædt af rådyr i tørre somre.

Planten sætter en mængde spiredygtige frø hvert år og kan danne tætte bevoksninger især i lyse skove.

Tulipa silvestris, Skovtulipanen, er ligeledes udbredt mange steder omkring de pladser, hvor klostrene tidligere har ligget.

Artens oprindelsesland er uvist, nogle mener den stammer fra Sicilien og Grækenland, og den optræ-

Tulipa silvestris L., Skovtulipan, har aldrig været dyrket som lægeplante, men har antagelig haft en vis betydning som fødemiddel. Den nævnes ikke i de helt gamle urte- og lægebøger, men man finder den ofte i nærheden af tidligere klostre, i gamle herregårdsparker og præstegårdslunde. Planten blomstrer med en smuk gul blomst i maj måned. Blomsten er først nikkende, men ved fuld blomstring i sol vil den være opadrettet og helt åben.

der mange steder i Sydeuropa som ukrudt på dyrket mark, f.eks. i vinmarker, hvor den breder sig bl.a. ved hjælp af de underjordiske udløbere.

Skovtulipanen har 48 kromosomer i modsætning til *Tulipa australis*, der har 24, men som ellers minder om Skovtulipanen. *Tulipa australis* er dog noget mindre i alle dele og vokser på udyrket jord højere oppe i bjergene.

Tulipa silvestris, Skovtulipanen, findes forvildet talrige steder i Danmark. På kirkegårde på Bornholm, i gamle herregårdsparker og præstegårdslunde samt ved flere klostre eller klosterejede gårde.

Jessen (1935) skriver, at det må formodes, at planten tidligst er indført til Danmark i renaissancetiden, idet den med en enkelt undtagelse (Eskildsø) ikke er fundet ved klostrene. Fund i 1968-71, bl.a. ved Vestervig og Irup i Thy, Grindeslevkloster på Salling, Ørslevkloster samt mange gamle herregårdsparker kan dog ikke udelukke den mulighed, at planten er kommet til landet langt tidligere.

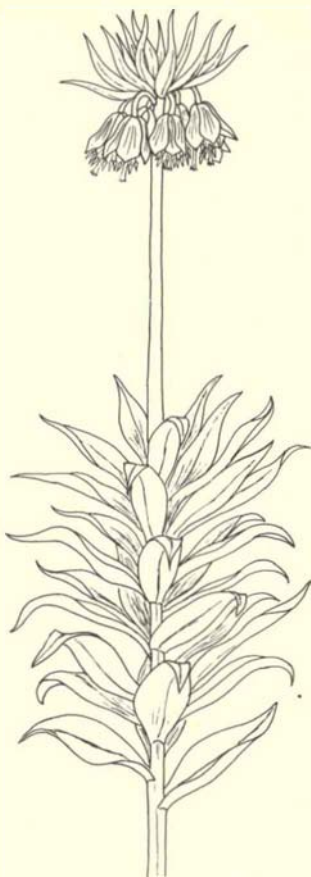
Planten har antagelig aldrig været anvendt som lægemiddel, idet hverken Smid (1577) eller Paulli (1648) omtaler den. Schaar (1775) omtaler dog Skovtulipanen i 'Oeconomisk Afhandling, til Land-Huusholderes Nytt', og den har muligvis haft en vis betydning som fødemiddel og er derfor ført til Nord-europa.

Planten har som nævnt vokset på en tidligere munkeø, Eskildsø, i Roskilde fjord. Her er den imidlertid forsvundet, men findes forvildet på adskillige steder langs fjorden.

Fritillaria imperialis, Kejserkrone, stammer fra Persien og Afghanistan og blev dyrket og kultiveret i de tyrkiske haver lang tid før, den indførtes til Europa i 1570'erne.

Den har ikke tidligere været noteret som forvildet her i landet, men på mine besøg i de gamle præstegårdslunde fandt jeg planten forvildet flere steder. Her har den formeret sig ved frø og rent vegetativt ved sine sparsomt fremkommende underjordiske yngleløg.

Løget siges, som så mange af vore løgbærende pryddplanter, at kunne spises i kogt eller tørret tilstand. De rå løg er meget giftige og indeholder giftstoffet Imperialin.

Fritillaria imperialis L., Kejserkrone, der vokser i 3000 m's højde i bjergene mellem Kashmir og Indien, kom til Europa fra Tyrkiet i det 16. århundrede. De første planter i Europa blev dyrket i de kejserlige haver i Wien, og man antager, at planten af samme grund har fået navnet Kejserkrone. Det latinske navn *Fritillaria* er afledt af *fritillus*, terningbæger, og hentyder til blomsterets bægrelignende form. Planten blomstrer i maj-juni måned.

Fritillaria meleagris, Vibeæg, er en vesteuropæisk fugtigbundsplante, der i Nordtyskland og Skandinavien er forvildet fra haver.

I England er den udbredt flere steder, bl.a. langs Themsen og dens bifloder og er især kendt fra engene ved Oxford. Den vokser helst i fugtige enge, fortrinsvis i nærheden

Fritillaria meleagris L., Vibeæg, har i dansk literatur været kendt siden 1647. Der findes både hvide og purpurfarvede former, den sidste med det karakteristiske mere eller mindre skakbrættede mønster. Planten blomstrer i midten af maj måned.

af floder, der tidvis oversvømmer de nærliggende arealer.

I Danmark har den været kendt som forvildet på 8 lokaliteter i løbet af forrige århundrede, men i dag har det kun været muligt at konstatere dens forekomst på en enkelt af disse lokaliteter nemlig Fyn ved herregården Hverringe, hvor planten vokser i fugtig eng og første gang blev noteret i 1859.

Man har kendt planten siden 1647 (Block) her i landet, men det er åbenbart ikke en plante, der er i stand til at klare sig særlig godt. I Charlottenlund skov voksede den i ca. 100 år, blev endnu noteret omkring århundredskiftet, men er nu helt forsvundet.

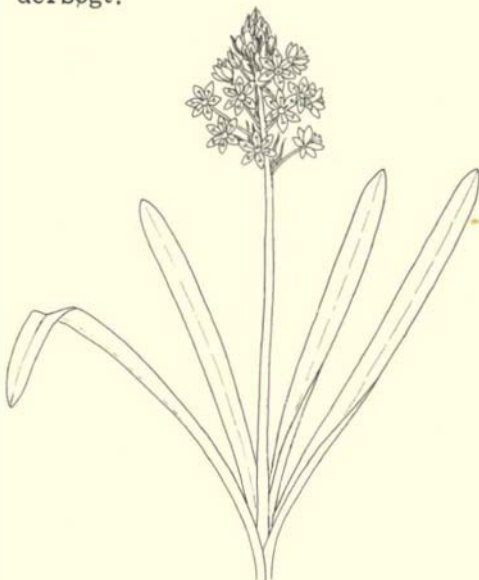
Scilla italica, Italiensk Skilla, stammer fra Norditalien og Sydfrankrig. Den er beskrevet som sjældent forvildet i Mellemeuropa, men her i Danmark har jeg dog

fundet den i adskillige egne, især i Østjylland, på Fyn, Lolland, Falster og Sjælland.

Der er næppe tvivl om, at det er denne plante, Paulli (1648) omtaler under navnet Stjernehyacint, "Stiern-Hyacinthe". Også dens forekomst på tomten Kærstrup på Tåsinge tyder på, at denne Skilla-art er blevet indført hertil, før dette sted blev forladt og opgivet som beboelse i ca. 1630.

En særlig bemærkelsesværdig bevoksning findes på Scheelenborg på Fyn. Her breder planterne sig i skoven, der støder op til herregårdsparken og danner et tæt, blåt tæppe i blomstringstiden.

Vegetativt formerer planten sig ved yngleløg. Den er i stand til at danne frø her i landet, men i hvor høj grad den formerer sig på denne måde, er endnu ikke nærmere undersøgt.

Scilla italica L., Italiensk Skilla, kommer fra Italien og Sydfrankrig. Paulli nævner Stjernehyacint (1648), og forekomst på isoleret borgtomt på Tåsinge tyder på, at denne art er kommet til landet langt tidligere end *Scilla sibirica* og *Scilla amoena*. Italiensk Skilla blomstrer i sidste halvdel af maj måned.

Scilla non-scripta (L.) Hoffsg. & Link, Klokkeskilla, vokser fortrinsvis i krat og åbne løvskove og har de sidste 100 år været kendt som forvildet her i landet. *Scilla hispanica*, den Spanske Skilla, og *Scilla non-scripta* krydses let. Den første har en alsidig blomsterstand og blå støvknapper, medens *Scilla non-scripta* har en ensidig noget nikkende blomsterstand og cremefarvede støvknapper. Begge arter blomstrer her i landet i slutningen af maj måned.

Scilla non-scripta eller *Endymion non-scriptus*, Klokkeskilla, har ligesom Italiensk Skilla kromosomtallet 16 og fornyer helt sit løg hvert år i modsætning til andre Skilla, som f.eks. *Scilla sibirica*, der bevarer det fjorgamle løg i form af indtørrede, omsluttende løgskæl.

Klokkeskilla er udbredt i Vest-europa og findes forvildet fra man-

ge gamle parker og haver. Den vokser fortrinsvis i krat og åbne løvskove.

I Danmark har den været dyrket i adskillige år og har i de seneste 100 år været noteret som forvildet, dog mest i den sydlige del af landet, og oftest i eller i nærheden af parker eller haver.

Den kan danne ret tætte bestande og formerer sig ved frø og vegetativt ved en mængde yngleløg.

Arten forveksles let med krydsningen mellem denne og *Scilla hispanica*. Krydsningen hedder *Scilla x campanulata*. Den sidste har ikke den udpræget ensidigt vendende blomsterstand.

Scilla sibirica, Russisk Skilla, vokser vildt i Sydrusland, Lilleasien, Forasien og på Balkan, men ikke i Sibirien, som artsnavnet ellers hentyder til. Den var kendt i Europa i 1500-tallet, men kom

Scilla sibirica L., Russisk Skilla, er ført til Danmark langt senere end mange af de andre løgplanter. Den er dog fundet forvildet i næsten alle distrikter i landet og kan optræde i store bevoksninger, idet den også her udvikler spiredygtigt frø. Planten blomstrer i april måned.

først til England 100 år senere, og den blev endnu i 1800-tallet betragtet som en nyhed.

Den ældst kendte danske bevoksning med forvildede planter er kendt fra 1850'erne på en lokalitet på Falster, hvor den dog ikke vokser mere.

De seneste undersøgelser har vist, at planten findes forvildet i næsten alle distrikter i landet, mest på kirkegårde i læbælter og i gamle præstegårdslunde, hvor den optræder i mængde under løvtræer.

Planten har antagelig kun været anvendt som prydblante. Den former sig dels ved yngeløg og dels ved frø.

Scilla amoena, Himmelblå Skilla, er ikke kendt som vildtvoksende i Europa, men antages at være ført hertil. Den fortrængtes senere af den Russiske Skilla, *Scil-*

Scilla amoena L., Himmelblå Skilla, hvis oprindelsesland ikke er kendt, blomstrer her i landet i sidste halvdel af maj måned. I vore dage dyrkes denne plante sjældent, men man kan dog finde den i de gamle præstegårdslunde, hvor den vokser i ret dyb skygge under løvfældende træer.

la sibirica, der dyrkes langt mere i dag.

Et af de første fund af forvildede planter herhjemme stammer fra Skårup på Fyn i 1881. På denne lokalitet er den dog ikke fundet igen, men på en række andre på Fyn, Lolland, Falster og en enkelt på Bornholm.

Oftest vokser den i ret dyb skygge under løvfældende træer især i de gamle præstegårdslunde.

Muscari botryoides (L.) Mill., Perlehyacint, kendes ifølge Paulli her i landet i 1648, hvor den dyrkedes i haver. Planten blomstrer i første halvdel af maj måned.

Muscari botryoides, Perlehyacint, stammer fra Sydeuropa og har tidligere været dyrket herhjemme langt mere end nu. Den kendtes i 1600-tallet fra haver ifølge Paulli (1648), der kaldte den Druehyacint. Den var i forrige århundrede noteret forvildet på flere lokaliteter.

På mange af disse steder finder man ikke længere planten. I dag vokser den mest på kirkegårde, i

læbælter, i græs eller på diger. På Danmarks østligst beliggende ø, Christiansø, vokser den på klipperne i tyndt muldlag under småbuske.

Muscari comosum, Duskhyacint, er en mediterranean plante, der er udbredt i Mellemeuropa, Forasien og Nordafrika. Den foretrækker solrige, stejle, tørre skrænter, især på næringsfattige jorde, hvor konkurrencen med andre planter ikke er for stor.

Muscari comosum (L.) Mill., Duskhyacint, er vildtvoksende i de mediterrane områder og er i Danmark fundet forvildet på tørre, ret næringsfattige jorde, hvor den blomstrer i midten af juni måned.

Den er fundet forvildet hist og her i Danmark. Bl.a. i det nordlige Jylland, hvor den igennem mange år har vokset på og langs en jernbanelinje i grus og sten. Jernbanen er nu nedlagt og ved et besøg på stedet i 1971 var det ikke muligt at genfinde planterne, idet man nu har kreaturer gående på en del af området.

På Fyn optræder den på udyrket bakke og er sikkert kommet hertil som frø i en græsfrøblanding.

Den sætter mange spiredygtige frø hvert år, men danner aldrig tætte bevoksninger.

Ornithogalum nutans, Nikkende Fuglemælk, hvis oprindelseslande er Orienten og måske sydlige dele af Europa, blev allerede i middelalderen dyrket som prydblade i munkehaver over store dele af Europa.

Der findes dog intet holdepunkt for, at den har været indført her til landet på den tid.

Ifølge Lange (1959-61) nævnes planten først i 1793. Den har tidligere heddet Voldhyacint og Klosterlilje, og i 1806 skriver Horne-mann, at planten vokser bl.a. ved Kastelsvolden og i Frederiksberg Have. Planten findes stadig på disse lokaliteter.

Den er forvildet i alle dele af landet, i gamle parker eller præstegårdshaver og -lunde eller på vejskrænter og diger og optræder oftest i store bevoksninger. Mange steder betragtes den som et slemt ukrudt, der er svært at komme til livs.

Planten formerer sig villigt ved frø og yngeløg. Yngeløgene har skråtstillede safrødder, der gør

Ornithogalum nutans L., Nikkende Fuglemælk, blev dyrket over store dele af Europa i de middelalderlige munkehaver, men nævnes først i dansk litteratur i 1793. Den er i dag forvildet i alle distrikter og optræder ofte i mængde. Planten blomstrer i maj måned.

dem i stand til at fjerne sig noget fra moderløget. Efter blomstringen i maj-juni bliver blomsterskaffet slapt, lægger sig hen ad jorden, og de modne, olieglinsende frø fjernes af myrer.

I modsætning til Kost-Fuglemælk, hvis løv er vissent ved blomstrings-tid, er løvet hos Nikkende Fuglemælk friskt grønt under hele blomstringen, og som afskåret er blomsten meget holdbar.

Ornithogalum umbellatum, Kost-Fuglemælk, kommer fra For-

asien, Nordafrika og Syd- og Mellemuropa.

Planten er mange steder forvildet fra dyrkning i haver, bl.a. i Tyskland og i England og Skandinavien, hvor den fortrinsvis vokser på fugtige enge, diger og i krat.

Om planten muligvis allerede i middelalderen er ført til de nordlige europæiske lande, er måske dristigt at antage, men de mange fund ved klostertomter, i herregårdsparker og præstegårdshaver og -lunde kunne tyde på en tidlig indførsel til Danmark. Dens forekomst på Kærstrup borgtomt på Tåsinge tyder stærkt på en indførsel før 1630.

Planten anvendtes i hungerperioder som fødemiddel i Italien og kaldtes i det 17. århundrede i Sverige for Jordnött. Herhjemme omtales den først i litteraturen i 1774 (Just).

Ornithogalum umbellatum L., Kost-Fuglemælk, var i 1600-tallet almindelig i England, men omtales først langt senere i Danmark. Den er fundet forvildet overalt i landet, og fund ved kloster- og borgtomter kunne tyde på, at planten her har været kendt langt tidligere. Kost-Fuglemælk blomstrer i slutningen af maj og begyndelsen af juni måned.

Den er fundet forvildet overalt i Danmark og er en af de løgplanter, der er mest udbredt. Planterne dækker aldrig store sammenhængende flader i modsætning til Nikkende Fuglemælk, men vokser i klynger.

I tidligt forår er den meget let synlig selv i tæt græsdække, idet dens løv er lysende grønt og meget karakteristisk med den hvidgrå længdemidterstribe.

Planten formerer sig dels ved frø og dels ved yngleløg. Den vokser ofte i præstegårdslundene f. eks. under hassel i dyb skygge og blomstrer sjældent her. Man finder den næsten overalt uden for gamle kirkegårdsdiger, hvor den vokser imellem græs.

Arum maculatum L., Dansk Ingefær, anses for vildtvoksende i Danmark og har spillet en stor rolle i folkemedicinen. Paulli (1648) kalder bl.a. planten for Munke-Fands, og man finder den oftest på voldsteder, i herregårdsparker og i præstegårdslunde. Her kan man også, foruden den helt grønbladede, finde planter hvis blade er sortvioletteplettede. Den blomstrer i begyndelsen af juni måned, hvorefter bladene visner bort, og i løbet af sommeren udvikles frugterne, der først er grønne, men senere bliver lysende røde.

Arum maculatum, Dansk Ingefær, har en meget stor udbredelse i Mellemeuropa og regnes også for vildtvoksende i Danmark.

Man finder dog næsten aldrig den plettede type her. Kun den helt grønne.

På voldsteder vokser den ofte og i herregårdsparker og i gamle præstegårdslunde. Her kan man også finde den plettede.

I folkemedicinen har planten spillet en stor rolle. Bladene anvendtes f.eks. mod lungesygdomme og rhizomet mod mavesmerter. Ved tør-ring og kogning forsvinder den brændende smag næsten helt og derved også giftvirkningen.

Evanthis hiemalis (L.) Salisb., Erantis har antagelig altid kun været dyrket som prydpilante. Den er i stand til at forblive på samme lokalitet i over 100 år, og formerer sig dels ved underjordiske stængelknolde og dels ved frø.

Evanthis hiemalis, Erantis, er en sydeuropæisk knoldvækst, der er naturaliseret over store dele af Europa og også i Nordamerika.

I Tyskland er den forvildet især i skove, ved gamle slotte og borge og ved klostre, hvor den optræder i mængde. I England mener man, at den er indført før 1500-tallet og er også naturaliseret på mange steder.

I Danmark nævnes planten først i midten af 1600-tallet (Paulli 1648),

og angivelser om forvildede planter er kun ca. 100 år gamle. Den er dog i dag fundet som forvildet i næsten alle distrikter, oftest i gamle præstegårdslunde, hvor den kan danne store, gule tæpper i det tidlige forår.

Planten er i stand til at brede sig hurtigt, idet den producerer talrige frø hvert år.

Allium ursinum, Ramsløg, er udbredt over det meste af Europa, Lilleasien, Kaukasus og stedvis i Sibirien.

Den vokser dog ikke i det stedsegrønne middelhavsområde og heller ikke på Ungarns lavslette.

Allium ursinum L., Ramsløg, har tidligere været dyrket til spisebrug ligesom mange andre løgarter. Planten kan især i humusrige, fugtige løvskove danne meget store, tætte bevoksninger. Den blomstrer i maj måned.

I Norge vokser den helt op til Trondhjem, i Sverige til Upland og i Finland på højde med Ålandsøerne.

Planten foretrækker fugtige, skyggefulde, humusrige løvskove og vokser ofte tuevis i mængde og kan udelukke al anden bevoksning.

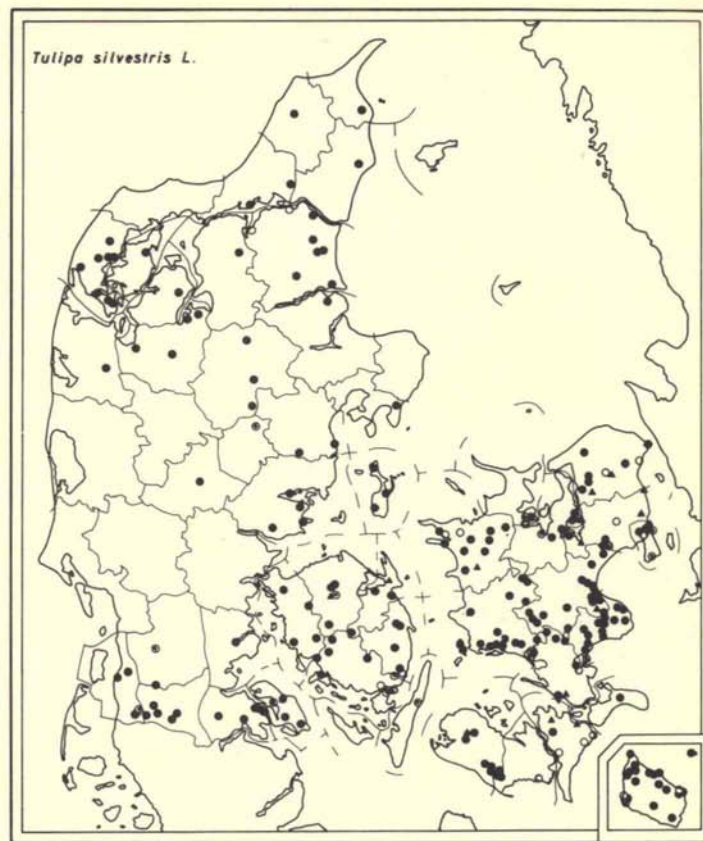
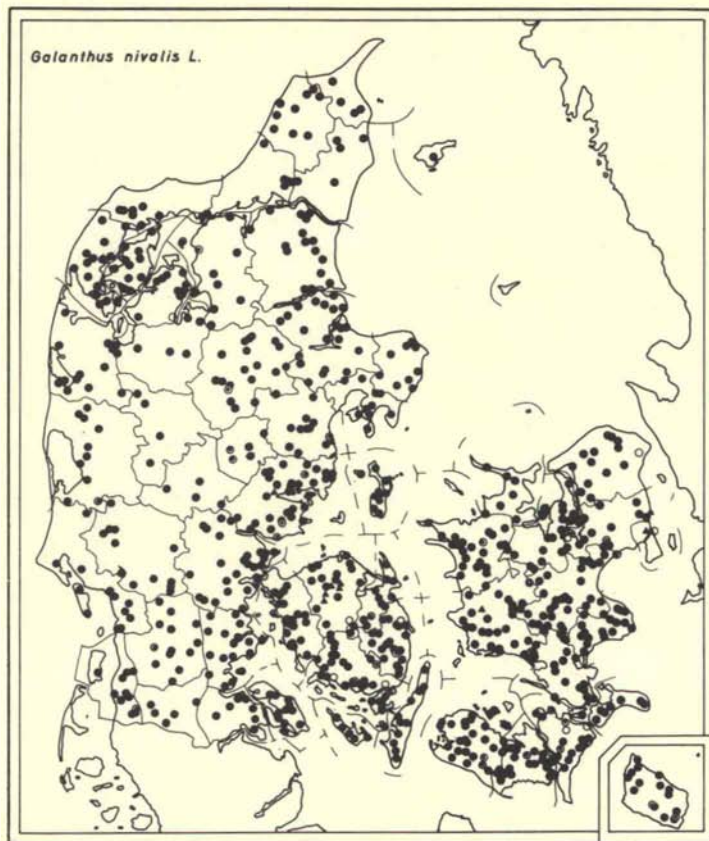
I Danmark findes den især i den østvendte del af Jylland, på Fyn, Lolland, Falster, Sjælland og Bornholm. I mange gamle herregårdsparker har den helt taget overhånd og kvalt al anden bundvegetation.

Den formerer sig dels ved yngleløg og dels ved frø, der spredes af myrer.

Planten er giftig, men giftstoffet ødelægges næsten helt ved kogning, og der er ingen tvivl om, at den har været dyrket ligesom andre løgarter til spisebrug. Den træffes således ofte nær beboede steder langt fra egentlige skove.

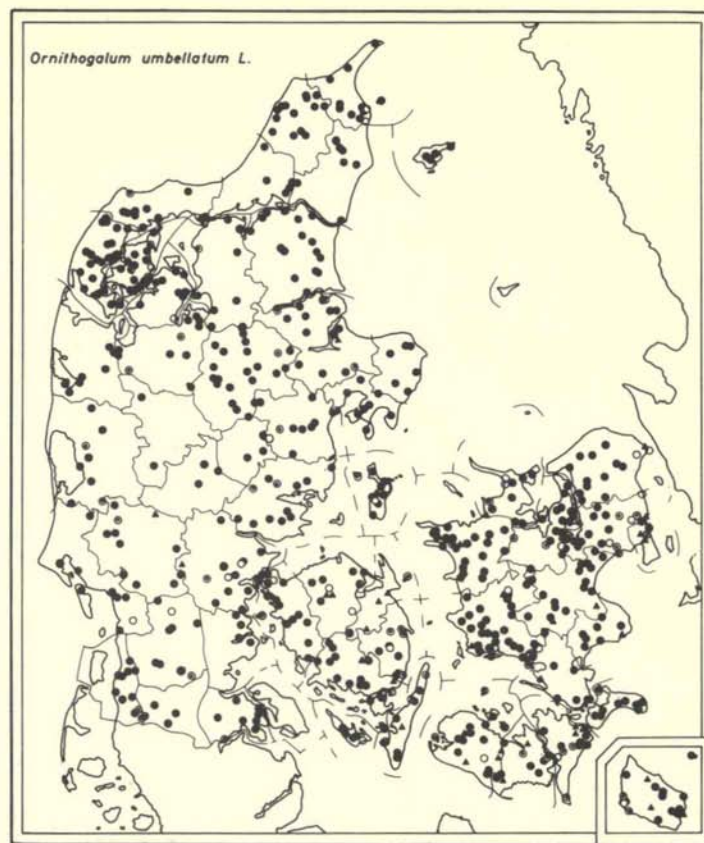
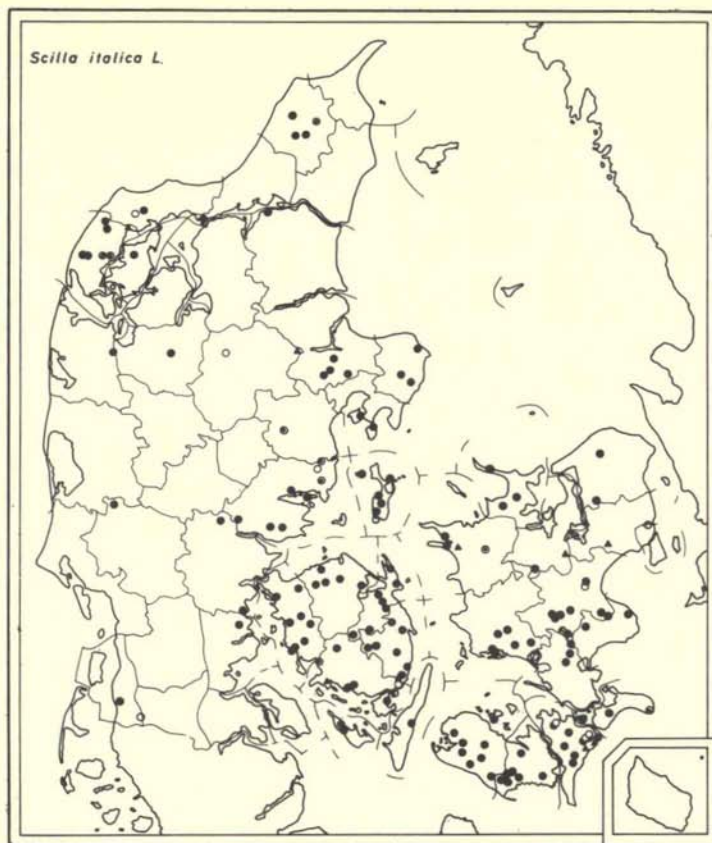
Med disse eksempler har jeg prøvet at give et lille indtryk af, at alle disse gamle reliktplanter også er et led i vor kulturudvikling og taler et sprog for sig. Et sprog der på mange måder er et langt mere levende bevis end mur- og voldrester alene, men som sammen med disse fortæller os endnu mere om fortiden.

Dette, håber jeg, vil gå op for flere og flere, så vi efterhånden alle kan være med til at værne og bevare sådanne plantebestande.

Forklaring til udbredelseskortene:

- = kontrollerede findesteder
- ⊙ = ifølge Botanisk Museum, brev eller samtale, men ikke selv undersøgt
- = ifølge Botanisk Museum. Lokaltiteten undersøgt. Det kan dog ikke med fuld sikkerhed siges, om planten er forsvundet
- ▲ = ifølge Botanisk Museum. Lokaltiteten undersøgt, planten nu forsvundet fra det pågældende sted

Forklaring til udbredelseskortene:

- = kontrollerede findesteder
- ⊙ = ifølge Botanisk Museum, brev eller samtale, men ikke selv undersøgt
- = ifølge Botanisk Museum. Lokaliteten undersøgt. Det kan dog ikke med fuld sikkerhed siges, om planten er forsvundet
- ▲ = ifølge Botanisk Museum. Lokaliteten undersøgt, planten nu forsvundet fra det pågældende sted

Litteraturliste:

- ca. 1300 Harpestræng, Henrik. Død 1244. Gamle danske urtebøger, stenbøger og kogebøger. Udgivet ved Marius Kristensen.
- ca. 1400 Det Arnamagnæanske Håndskrift nr. 187 i oktav, indeholdende en Dansk Lægebog. Begyndelsen af 1400-tallet. Udgivet af V. Sâby, 1886.
- 1534 Pedersen, Chr. Om Vrte Vand Till Ath Lege alle honde Sotter
- 1546 Smid, Henrik. Een skøn loestig ny urtegaardt.
- 1577 Smid, Henrik. Lægebog I-VI.
- 1647 Block, Hans Rasmussøn. Horticultura Danica.
- 1648 Paulli, Simon. Flora Danica.
- 1774 Just, Ivar Dam. Grundig og fuldstændig Anviisning til Have-Væsenet. I-III.
- 1775 Schaar, Joh. M. Oeconomisk Afhandling, til Land-Huusholde-res Nytte.
- 1806 Hornemann, J. W. Forsøg til en dansk oekonomisk Plantelære. 2. udgave.
- 1918 Lind, J. Om Lægeplanter i Danske Klosterhaver og Klosterbøger.
- 1935 Jessen, Knud. Liliiflorernes Udbredelse i Danmark. Botanisk Tidsskrift 43. bind, 2. hefte.
- 1939 Hegi, G. Flora von Mittel-Europa. Bd. II. München.
- 1956 Stern, F. C. Snowdrops and Snowflakes. London.
- 1959-61 Lange, Johan. Ordbog over Danmarks Plantenavne. I-III.
- 1968 Coates, Alice M. Flowers and their Histories. 2. udgave, London.

GARTNERSLÆGTEN GLÆSEL

Af Anton Pedersen

Stamtavle

- I *Friederich August Gläsel*, klædeappretør, f. i Grossporitschen 17-5-1781, d. i Kbh. 29-1-1838, g.m. *Juliane Marie Theger*, f. 12-12-1789, d. 21-1-1817.
- II A. *Amalie Charlotte Gläsel*, f. 2-1-1807, d. 27-11-1887. g.m. *Randbøll*, præst i Skrydstrup, 28-8-1832.
B. *Johan Carl August Gläsel*, f. 19-5-1809, d. 30-3-1811.
C. *Julie Augustine Gläsel*, f. 29-4 1811, g.m. *Cremers* 10-10-1836.
D. *Julius August Gläsel*, fabriksbestyrer, f. i Kbh. 17-5-1813, d. i Århus 6-5-1874, g.m. *Henriette Louise Danchell*, f. 13-8-1831, d. 20-1-1915.
- III 1. *Henri Carl August Gläsel*, arkitekt, f. på Nymølle 19-3-1853, d. på Fr.bg. 12-7-1921. g.m. *Ingeborg Fritsche*, f. 19-11-1855, d. 24-9-1947. I ægteskabet 3 børn.
3. *Fritz Edward Valdemar Gläsel*, landskabsgartner, f. på Clasonsborg 4-1-1858, d. på Fr.bg. 12-6-1915, g.m. *Ellen Gerda Mygind*, f. 14-9-1876, d. 17-12-1962. I ægteskabet en datter.
4. *Hanne Henriette Gläsel*, malerinde, Den kgl. Porcelænsfabrik, f. i Århus 5-8-1863, d. 2-2-1949, ugift.
2. *Julius Classon Gläsel*, handelsgartner, f. på Clasonsborg 20-3-1856, d. i Vanløse 10-8-1906, g.m. *Louise Marie Rafn*, f. i Korsør 20-8-1864, d. i Kbh. 7-9-1912.
- IV a. *Asta Marie Henriette Gläsel*, f. 10-2-1890, d. 4-9-1938, g.m. *Jørgen Nissen-Petersen*, handelsgartner, f. i Idestrup 28-11-1892, d. 21-6-1970.
b. *Kay Julius Hambro Gläsel*, boghandler, repræsentant, f. i Vanløse 7-1-1894, d. 10-4-1970. g.m. *Anna Kathrine Nissen-Petersen*, f. i Idestrup 21-9-1896. 4 børn.
c. *Ejnar Gläsel*, styrmand, handelsgartner, f. 10-6-1896, d. 19-2-1943. Ingen børn.
e. *Alf Henri Gläsel*, købmand i Bagsværd, f. 8-11-1900, d. 17-8-1970, g.m. *Elisabeth Marie Petersen*, f. i Holte 28-6-1905. 4 børn.
d. *Hilmar Gläsel*, hortonom, planteskoleejer i Hørsholm, f. 25-6-1897, g.m. *Erna Hansen*, f. i Kbh. 31-8-1903.
- V 1) *Henning Gläsel*, hortonom, stud. jur., f. 24-9-1936, g.m. *Grethe Gläsel*, f. *Linde Nielsen*, f. 16-5-1941.

- 2) Hanne Glæsel, f. 28-8-1938, g.m. fabrikant Kurt Høgsted.
- 3) Ib Glæsel, hortonom, planteskoleejer, f. 28-3-1940, g.m. Jytte Steen Glæsel, f. Hansen, f. 13-1-1941.
 - a) Ann Charlotte Steen Glæsel, f. 3-7-1967.
 - b) Rune Steen Glæsel, f. 29-10-1970.

Efterfølgende fremstilling er for en stor del baseret på et arbejde, udført af Kay J. Hambro Glæsel, Rødtjørnevej i Vanløse. Han har udarbejdet en stamtavle og en 6 sider stor oversigt "Familierne Danchell, Glæsel, Hambro og Rafn. Spredte træk af slægternes historie", 1953. Dette materiale er godhedsfuldt stillet til rådighed for forfatteren af nærværende. Da det her drejer sig om gartnerslægten Glæsel, kan oplysningerne kun bringes i uddrag. Slægten stammer fra Sachsen. Flere af dens medlemmer har arbejdet med glasfremstilling, og dette har formentlig givet anledning til navnet, en omskrivning af det tyske gläser, en afledningsform af glas. Senere gav familien sig af med fremstilling af klæde; derfor er der i slægtens borgerlige våben en uldsaks flankeret af to løver.

Gæstgiver *Johan Gotthelf Gläsel* i Grossporitschen ved Zittau, der var f. 1746, havde sønnen *Friederich August Gläsel*, f. 1781 i Grossporitschen og uddannet som klædeappretør. Han kom til København i 1803, hvor han som specialist hjalp danske klædevarefabrikanter. Hans søn *Julius August Glæsel* blev i 1852 gift med en datter af en af datidens betydeligste fabrikanter, *H. L. Danchell*, f. i Nakskov 1802 og gift med *Hanne Frederikke Hambro*. *Danchell* var udlært i klædehandel, bestod lavseksamen og fik borgerskab i 1828. Efter svigerfaderens død overtog han dennes voksdugsfabrik på Vesterbro i København. Han ejede Nørre Holmegård i Ringkøbing amt. I 1843 købte han Ørholm og Nymølle fabrikker i Lyngby, som han indrettede som klædefabrikker. Ørholm blev solgt til brødrene Drewsen, Strandmøllen. *Danchell* døde i 1871. *H. L. Danchells* eneste datter, *Henriette Louise Danchell*, blev gift med *Julius August Glæsel*, der var udset til bestyrer af fabrikken i Ørholm, men ildebrand ødelagde de i Tyskland indkøbte maskiner, og en ny ildebrand slog planerne helt i stykker. *J. A. Glæsel* fik derefter stilling som bestyrer af Clasonsborg klædefabrik ved Herning. Denne fabrik brændte efter 8 års forløb, og familien mistede alt, hvad den ejede. I 1863 flyttede den til Århus, hvor *J. A. Glæsel* blev sekretær i det engelske selskab, der anlagde den østjydske længdebane og desuden drev gasværket i Aarhus. *Glæsel* døde i 1874, og familien flyttede til København. Det var *Julius August Glæsel*, der blev stamfader til gartnerslægten Glæsel. Den næstældste søn var *Julius Glæsel*, handelsgartner i Vanløse, se nedenfor, og den tredie søn var landskabsgartner *Edvard Glæsel*, se biografien. Den ældste søn, *Henri Glæsel*, var arkitekt.

Om familien *Hambro* oplyser Kay Glæsel, at den kom til Rensborg i 1747. Joseph Hambro havde skibe, der sejlede på Østen; han drev bankierforretning i København og oprettede en filial i London, hvortil han selv flyttede. Hans søn, Carl Joachim Hambro, blev optaget i den danske friherrestand; han var den baron Hambro, som understøttede Selskabet til Havedyrkningens Fremme i 1850'erne.

Herefter følger en omtale af gartnerne inden for slægten Glæsel.

Julius Classon Glæsel,

handelsgartner i Vanløse, f. 1856, d. 1906. Han havde tegnetalent, og hans højeste ønske var at blive kunstner, men da han var svag af helbred, blev han sat i gartnerlære - sligt er ofte sket. Efter en alsidig uddannelse i ind- og udland nedsatte han sig i 1886 som handelsgartner på hjørnet af Lindeallé og Aalekistevej i Vanløse. I 1890 blev han gift med *Louise Rafn*. I gartneriet arbejdedes der under små kår til at begynde med. Julius Glæsel var den første, der herhjemme havde handelskultur af *Adiantum*, Venushår (formentlig af arten *cuneatum*). Det

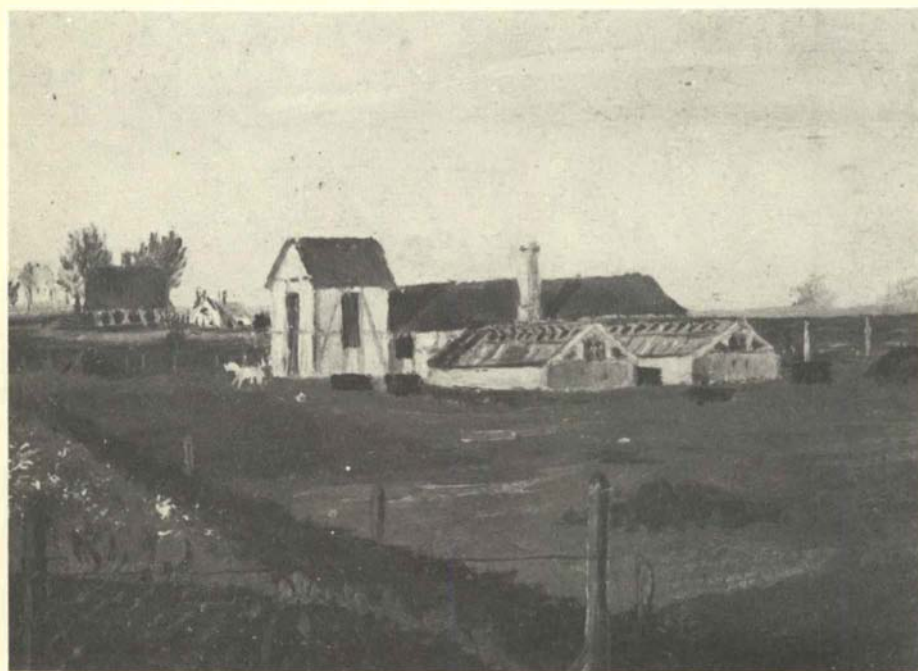

Fig. 1. Udsnit af maleri af Julius Glæsels i 1886 nystartede gartneri i Vanløse. Man ser det høje, primitive beboelseshus og to små drivhuse af typen agurkhuse, som her brugtes til dyrkning af *Adiantum*.

startede med, at han fik tre moderplanter fra Skotland; de formeredes op, og da Venushår snart blev en efterspurgt vare, hjalp det på økonomien. Glæsel holdt meget af at køre med unge, fyrige heste. En dag gik det galt, hestene løb løbsk, og Glæsel, der faldt af vognen, fik en svær hjernerystelse, som han aldrig overvandt følgerne af. I 1897 købte han en firehjulet dog-cart til at køre med fra gartneriet ud til Adiantumkunderne i hovedstaden. Om gartneriet i Vanløse har planteskole-ejer Hilmar Glæsel fortalt efterfølgende. Gartneriet, der var på ca. 8 ha, var en udstykning fra Bogholdergården.

Min fader begyndte straks efter erhvervelsen af jorden at bygge et værelse til sig selv at bo i og vognport og hestestald samt lagerrum, og videre byggede han 2 drivhuse, hvor han drev Adiantum, og så gik det slag i slag med at bygge drivhuse. Det næste kompleks var et drivhus i forlængelse af de første og med høj bagmur, derud fra igen 2 drivhuse. I alle var der indlagt røgkanaler til opvarmning ved glaserede rør. Elektrisk lys fandtes ikke på det tidspunkt, så der brugtes petroleum. Op ad bagmuren var der plantet Fersken og på modsatte side Vinstokke. På friland var der stauder til afskæring og sommerplanter samt en masse Lathyrus og flere tdr. land med Mahonia, som brugtes meget til kranse. Det næste, der blev bygget, var 2 bakker lavet af drivbænkevinduer, og deri dyrkedes Roser i sorterne 'La France', rosa, 'Kaiserin Auguste Victoria', hvid, 'Ulrich Brunner', kirsebærrød, 'Fisher & Holmes', mørkerød. Disse var langstilkede og af fin kvalitet. Det sidste drivhus, nr. 16, var ovenpå bygningen i den ene ende forsynet med en Morgenstjerne i kobber, og det var på det tidspunkt Danmarks længste drivhus, 125 m langt. Til næsten hvert hus var en dyb kedelgrav; de var næsten alle utætte og tog vand ind i våde perioder, og vandet skulle vi børn tømme med spande, et kæmpearbejde. Der blev brugt Strebels modstrømskedler, Keitskedler og rørkedler.

Før min far om sommeren kørte til København med Venushår, vækkede han mig kl. 4 om morgenen. Han kørte i modsætning til sine kolleger ikke på torvet, der dengang lå mellem Rømersgade og Linnésgade, men havde faste kunder, som han afleverede pakker til med bestilte Venushår. Vi kørte en rask tur ad Roskildevej til Fæstningsbroen før Glostrup, og når vi havde passeret Damhussøen, måtte vi standse ved bomhuset og betale 5 øre i afgift for tur-retur til fæstningen.

Af større kunder til Venushår husker jeg Hansen Stormlys forretning på Vesterbrogade, Krygers i Frederiksberg Allé, Hansen, "Julie", på hjørnet af Gl. Kongevej og Værnedamsvej og "La Fleuriste" på hjørnet af Vesterbrogade og Værnedamsvej. I Frederiksberggade (Strøget) var der Metropole, og længere nede Løwes Eftflg., Einer Eriksen, og før Kongens Nytorv Dina Schuldt og Co., som senere blev overtaget af havebrugskandidat Ove Madsen, Brdr. Wulff, Kgl. Hofblomsterhandler, Bredgade 7, og derefter kom Carl Petersens forretning, Kgl. Hof., og i Grønningen besøgte han Libertas blomsterforretning, som blev drevet af blomsterhandler Chr. Christiansen.

Efter Julius Glæsels død sad hans enke tilbage med 5 børn i alderen 16 til 6 år. Hun fortsatte driften af gartneriet med hjælp af datteren Asta og skiftende bestyrere, men under vanskelige forhold. Der kom først gang i sagerne, da Jørgen Nissen-Petersen blev bestyrer og i 1913 blev gift med Asta Glæsel.

Ejnar Glæsel

læste til styrmand og sejlede nogle år som 1. styrmand, men blev træt af søen. Han var i nogle år købmand og skibsproviantør i Gilleleje, men solgte forretningen og blev købmand i Lyngby. Fra 1937 var han 2 år i Hørsholm planteskole. Da Nissen-Petersen solgte sine drivhuse i Vanløse, købte Ejnar Glæsel nogle af dem og begyndte at dyrke Venus-hår i "Vesterled" pr. Glostrup. Han døde 19-2-1943.

Edvard Glæsel

Fig. 2. Edvard Glæsel, fotografi. Efter Alm. dansk Gartnerforenings Jubilæumsskrift 1937 s. 19.

Som indledning til en omtale af Edvard Glæsel og hans virksomhed skal kort ridses op de danske projekterende haveanlæggeres stillingsbetegnelser, der hver især markerer et trin i udviklingen. Før i tiden måtte en veluddannet gartner mestre alle gartnerfagets grene, derunder projektering og anlæg af haver. Det er derfor en selvfølge, at det var *gartnere*, der anlagde de første af vore store haver. I denne for-

bindelse må nævnes Hans Rassmussøn Block, der på Chr. IV's tid var gartner ved Kronborg have (Marienlyst). Han kaldte sig selv for *urtegårdsmand*. Nævnes kan også Christian Gentz (1804-79), gartner på Aalholm, Bregentved og Vallø. Hus og have er som regel en enhed, hvorfor de oftest samkomponeres, og gartneren kan da også blive bygningsarkitekt, som gartneren ved Rosenborg, Johan Cornelius Krieger (1613-1755), blev det, da han foruden at anlægge Frederiksborg slots-have som hofbygmester byggede slotte. Modsat har bygningsarkitekter projekteret haveanlæg. J.C.K. er blevet kaldt Danmarks første *havearkitekt*. Titlen blev dog først lanceret af E. Erstad-Jørgensen (1871-1945). Der opstod nu gradvis en særlig stand, anlægsgartnere, der udførte det praktiske anlægsarbejde.

Det hører indeværende årh. til, at der her i landet gives en systematisk undervisning i, hvad angår anlæg af haver; tidligere måtte den udlærte gartner, som ønskede at blive haveanlægger, dygtiggøre sig der til ved selvstudium og rejser i ind- og udland. Da den engelske havestil nåede her til landet, fandt den dygtige talsmænd i *slotsgartner* Johan Ludvig Mansa (1740-1820) og senere i Rudolph Rothe (1802-77), der i 1852 blev ansat som chef for slotshaverne og fik titel af *landskabsgartner*. Med nutidens mange naturfredninger og ændringer i landskabet er der mange opgaver for landskabsgartnere. Dette har ført til, at samtlige havearkitekter har antaget titlen *landskabsarkitekt*.

Edvard Glæsel kaldte sig *landskabsgartner*, og han var dette i ordets fulde betydning. Som det fremgår af stamtavlen, blev han født på Clasonsborg i 1858 og døde på Frederiksberg i 1915, 57 år gammel. Familien flyttede til Århus i 1863, hvor E.G. blev elev i latinskolen. Efter faderens død flyttede familien til København i 1874. Her kom E.G. i gartnerlære hos den kendte handelsgartner Ludvig Hansen på Vesterbro, hvor han var elev i 5 år. I 1879-81 var han undergartner på Bregentved. At han som lige udlært gartnermedhjælper fik denne stilling, må have beroet på fine anbefalinger. Det er sikkert på Bregentved, at hans interesse for havekunst er blevet vakt. I 7 år opholdt han sig derefter i udlandet. Først 5 år i England, bl.a. som formand i firmaet Veitchs anlægsgartnerafdeling. I sine optegnelser fra engelske parker lagde han grunden til sin livsvirksomhed (L. Helweg). I de følgende 2 år studerede han havekunst i Frankrig, Tyskland og Italien. Hjemkomsten i 1888 startede han egen virksomhed efter først at have taget undervisning ved Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole i opmåling og nivellerings samt i en kortere tid arbejdet for landskabsgartner, senere haveinspektør H. A. Flindt. Glæsel havde sin tegnestue på hjørnet af Fr.bg. Allé og Platanvej. Han slog hurtigt sit navn fast og fik overdraget anlæg af et stort antal mindre og større haver, anlæg, som han udførte med stor dygtighed. I de store, landskabelige haver behandlede han med forkærlighed terrænet nær boligen i regelmæssig stil, ligesom

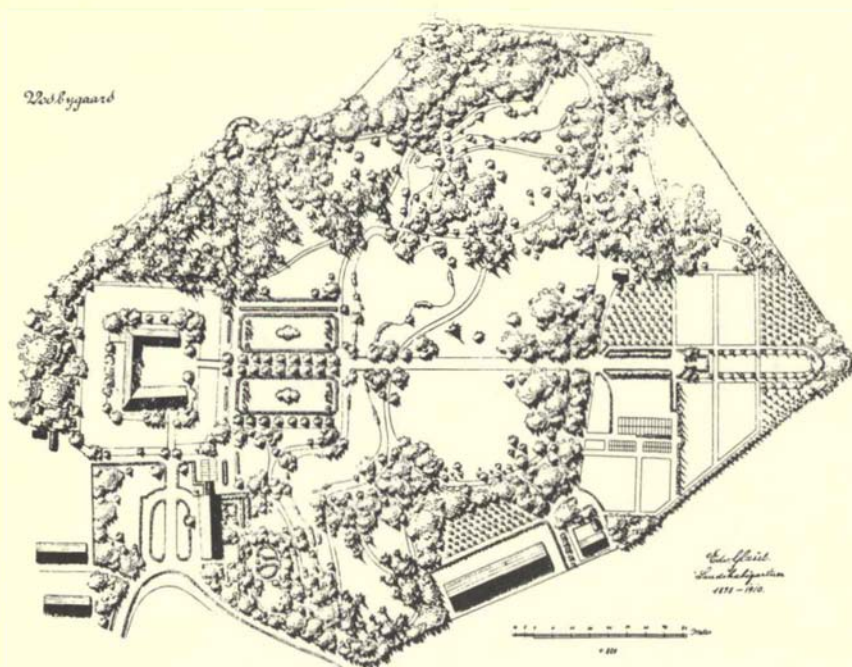

Fig. 3. Plan af haven ved Vedbygaard, omlagt af Edv. Glæsel 1910. Efter "Havekunst" 1902-27, 2. del, s. 18.

han på dertil egnede steder anlagde små særhaver; han var især en mester i anlæg af rosenhaver. Vallø stiftshave må fremhæves som et af hans smukkeste arbejder (G. A. Becker). - Edvard Glæsel var en kunstnerisk begavet mand og meget omhyggelig ved udarbejdelsen af sine planer, han mestrede helheden og lagde megen vægt på detaljerne. Han var i besiddelse af en udpræget natursans og skaberevne; hans indsats på de store anlægs område var epokegørende (Johs. Tholle). - Han havde en ypperlig evne til at finde udtryk for de store parkers organiske sammenhæng og til at sammenknytte bygningerne og deres omgivelser samt parkens forskellige dele til en helhed. (J. P. Andersen, der samarbejdede med Glæsel). - "Glæsel kunne gå op og ned ad gulvet og vente på inspirationen, og når den så kom, handlede han - mest uforstyrret om natten - og når vi så kom om morgenen, lå der et rids på tegnebordet til rentegning. Glæsel var en beskeden mand, en mand med rige ideer, som han uden hensyn til andres meninger stædigt fastholdt". (Hother Paludan, der selvanden var ansat på Glæsels tegnestue i 1911).

Af Edvard Glæsels mange store arbejder med nyanlæg og omlægnin-ger kan nævnes: Vestre kirkegård i København (sam. m. professor H. J. Holm), Bispebjerg kirkegård ("her trak han rene og klare linier op og skabte en stemningsfuld højtidelighed"), Bækkeskov, Dronninggaard,

Frijsenborg, Fælledparken i Kbh. (G. forestod den gartneriske bearbejdelse af planen, der var udført af to ingeniører), Gaunø, Giesegaard, Lerchenborg, Munkemose i Odense, Nivaagaard, Pandebjerg, Rådhushaven i Kbh., der betegnedes som havekunstens perle (nu omlagt), Sorø ny kirkegård, Vemmetofte, Vallø (1902-04) og Vedbygaard (fuldført 1910) samt Kungsparken i Malmø (1899-1900) og herregårdshaver i Sverige. - Glæsels haveplaner findes på Landbohøjskolen. - Glæsel var

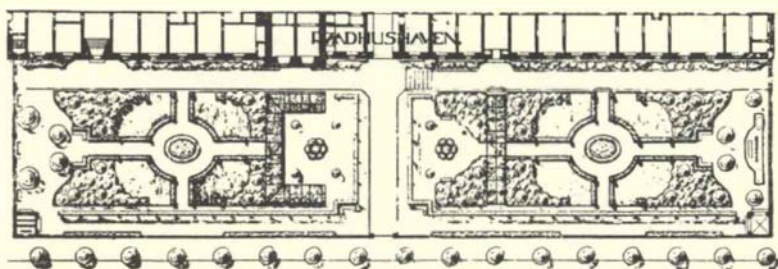

Fig. 4. Plan af Rådhushaven i København anlagt af Edv. Glæsel 1903. Efter "Havekunst" 1902-27, 2. del, s. 44.

en flittig deltager i konkurrencer og udstillinger; på den internationale kunstudstilling i Düsseldorf i 1902 fik han den ene af de to uddelte guldmedaljer. - Skønt stærkt optaget af sit eget arbejde fik han dog tid til at deltage i organisationsarbejdet. Han var således i mange år medlem af Alm. dansk Gartnerforenings repræsentantskab, og i 1906-08 var han foreningens næstformand, ligesom han var revisor i A.d.G. og i Gartnernes Alderdomshjem. Han var ikke meget skrivende; til Nordisk ill. Havebrugsleksikon skrev han i 1912 artiklen om Landskabsgartneri. Til gartnerforeningen udarbejdede han "Fortegninger for Gartnerelever", et hefte, som mange unge gartnere har haft megen nytte af ved undervisningen på aftenskolen, især beundrede vi den farvelagte plan til en landskabelig have. En opfordring til at holde forelæsninger ved Kunstakademiet afslog han under henvisning til en dårlig hals. - Edvard Glæsel, der skrev sit navn med enkelt v, var naturelsker. I sine yngre år var han en livsglad og charmerende selskabsmand; for gartnere arrangerede han muntre fester. I sine sidste leveår var han plaget af sygdom (Hilmar Glæsel).

Landskabsgartner Edvard Glæsel og hans hustru, Ellen Gerda G., datter af stabsintendant E. H. Mygind, er begravet på Frederiksberg gamle kirkegård. På gravstedet rejste venner et mindesmærke tegnet af Martin Nyrop, med hvem G. samarbejdede om rådhushaven. Glæsel boede i Vangehuset, P. Bangsvej 64. En vej på Frederiksberg bærer hans navn. I ægteskabet var der en datter, Else Glæsel, der blev gift med inspektør Andrup, Carlsberg Bryggerierne.

Hilmar Glæsel,

planteskoleejer i Hørsholm, f. 25-6-1897 i Vanløse, søn af Julius Glæsel. Var 9 år, da faderen døde. Gik på Frederiksberg Gymnasium, valgte gartnervejen og arbejdede hjemme og derefter ved planteskole-drift i bl.a. Hastrups planteskole i Vanløse. Blev 1918 havebrugskandidat (hortonom). Foretog studierejser til flere lande i Europa i 1921-23. Forpagtede det Københavns kommune tilhørende gartneri på Bispebjerg, der havde tilhørt H. Petersen. Havde derefter en blomsterforretning på Amager. Blev i 1928 overgartner i Hørsholm planteskole. I 1929 gift med *Erna Glæsel*, f. 31-8-1903, datter af vognmand Niels Hansen. Ved købet af planteskolen overtog H.G. forpagtningen af det senere omtalte Folehaveareal. H. Glæsel har fortsat i forgængernes gode spor som en anerkendt kultivatør og forretningsmand. Han har deltaget i mange udstillinger og hjemtaget 8 guldmedaljer og blev tildelt dronning Ingrid's ærespræmie i 1969. For rosen Hanne fik han på udstillingen "Planten un Blomen" i 1963 Staden Hamburgs ærespræmie.

- Planteskoleejer Hilmar Glæsel er meget interesseret i fagligt organisationsarbejde og er blevet betroet mange tillidshverv. Her nævnes: formand for Strandvejskredsen af Alm. dansk Gartnerforening fra

Fig. 5. Hørsholm Planteskoles udstillingsstand i "Forum" 1937.

1940, medlem af foreningens hovedstyrelse 1947-67, æresmedlem 1968. Medlem af Dansk Planteskoleejerforenings bestyrelse fra 1945 og form. for Planteskolerne øst for Storebælt 1950-65, medl. af bestyrelsen for Foreningen af danske Havebrugskandidater 1946-55, af Erhvervsrådet for Gartneri og Frugtav 1946-71, af Fællesrådet for Havekultur og Landskabspleje fra 1952, af Dansk Chrysanthemum Selskab fra 1940, Københavns Grønttorv fra 1954, af Planteskolernes Arbejdsgiverforening fra 1937 og af repræsentantskabet for Landmandsbanken 1940. Censor ved Landbohøjskolen i planteskoledrift fra 1937, R. af Dbg.

Endnu skal anføres, at mange mennesker har nydt godt af ægteparret Glæsel's store gæstfrihed ved jubilæer og i det smukke hjem på Folehavevej 60 i Hørsholm og her haft lejlighed til at stifte bekendtskab med en fin malerisamling. Hilmar Glæsel har udgivet: "Hørsholm Planteskole". Et historisk tilbageblik 1787-1947 ved H. C. Rosted, 2. udg. 1962 samt smukt udstyrede kataloger. Gennem giftermål kan en slægt vokse sig stor og få mange sidelinier. - Til slut er vi jo alle medlemmer af den samme familie. Om selve slægten Glæsel skal nævnes, at den har en jydsk linie, der nedstammer fra Friederich Samuel Gläsel, søn af Johan Gotthelf Gläsel - så vidt vides tæller denne gren af slægten ingen gartnere. Her skal kort omtales 2 sidelinier.

Familien Rafn.

Handelsgartner Julius Classon Glæsel blev gift med Louise Marie Rafn, datter af købmand og kirkeværge i Korsør, senere bosat i Århus, Carl Johan Rafn (1832-1907). Hilmar Glæsel var deres søn. Fru Glæsel havde en bror, *Niels Peter Carl Gotlob Rafn* (1861-1925), der ejede handelsgartneriet "Carlsminde" i Vridsløselille. Han var den første, der kørte med bil til Københavns torv. I 1912 købte han en Anglo-Dane 1-cylindret, lukket kassevogn og fik magistratens specielle tilladelse til at bruge den til torvekørsel. Chaufføren sad på åbent sæde. Vognen startedes med håndsving. Den skulle møde 1 time før torvets åbning for ikke at skræmme hestene - motoren lavede nemlig en forfærdelig støj - og den kørte fra torvet sidst af alle (A. Pedersen: Småskrift nr. 5, 1968). En bror til Peter Rafn var Carl Herholdt Rafn, f. 20-4-1868, d. 28-9-1949. Han var handelsgartner. Gartneriet, der lå i den nordlige ende af Ålekistevej i Vanløse, blev købt af Sinius Clausen.

Kendt er Carl Gotlob Rafn (1796-1808), der var veterinær, økonom og botaniker. Han skrev en ikke fuldført "Danmarks og Holstens Flora" I-II, København 1796 og 1800.

Johannes Hendrik Rafn (1854-1935), hvis far var properietær på Eskemosegaard ved Fuglebjerg, lærte gartneri og blev planteskoleejer (Kolding planteskole 1880-87) og gav sig derefter til at handle med skovfrø. Oprettede "Skovfrøkontoret", der havde hjemme på Normasvej på Frederiksberg. Det blev en meget stor og i ind- og udland anerkendt bedrift, en clearingcentral for kontrolleret (spireprøvet) skovfrø. Udgav i 1912 "Skovfrøanalyse gennem 25 år". Forretningen, der nu er nedlagt, blev fortsat af sønnen *Haakon Olav Rafn*, f. 1896, hortonom 1919. En datter af Johannes Rafn blev gift med havearkitekt *Erik Erstad-Jørgensen* (1871-1945), hvis søn *Troels Erstad* (1911-49), ligesom faderen var en meget anerkendt havearkitekt; begge var de havebrugs-kandidater (hortonomer).

Familien Nissen-Petersen.

Julius Classon Glæsels datter Asta Marie Henriette Glæsel (1890-1938) blev gift med Jørgen Nissen-Petersen, der var bestyrer i gartneriet i Vanløse. I 1913 overtog han gartneriet, som nu blomstrede op. Til slut omfattede det mange drivhuse, i hvilke hovedkulturen var *Adiantum*. *Jørgen Nissen-Petersen*, f. 28-11-1892 på Orupgård i Idestrup sogn på Falster, hvor faderen var herskabskusk, kom i gartnerlære hos overgartner Fahle på Orupg. 1906-10. Derefter medhjælper hos Jensen & Mikkelsen, "Pilevang" i Glostrup. I 1912 ansat som bestyrer af Glæsels gartneri i Vanløse. Giftede sig i 1913 med Asta Glæsel, som efter sigende var den første kvinde i Vanløse, der gik med mandfolkebukser og arbejdede med i gartneriet. Hun døde i 1938. Samme år købte N.-P. "Prøvelyst" pr. Allerød, 1939 solgtes gartneriet i Vanløse, hvor jorden var blevet byggemoden. N.-P., der skildres som en stor økonom, blev nu en holden mand. I 1918 havde han købt gården "Kettehøj" i Brøndbyvester i kompagni med Einar Mikkelsen; i dette efterhånden meget store drivhusgartneri var hovedkulturerne *Adiantum* (Venushår) og Roser i fin kvalitet. N.-P. boede en tid i Vedbæk og købte så den 525 ha store skov Topheden i Skæve sogn i Vendsyssel af arvingerne efter departementschef Fr. Graae (d. 1948). Her henlevede han sine sidste år, som en meget syg mand. I 1965 blev han g.m. Irma Hansen. N.-P. døde 21-6-1970. Han havde fire døtre, de to blev gift med adjunkter og de to andre med civilingeniører, og så var der sønnen Jørn. N.-P. skrev i havebrugsleksikonet om dyrkning af *Adiantum*.

Jørn Nissen-Petersen, f. 22-6-1914, d. 28-9-1963. Mellemskoleeksamen. Gik gartnervejen, elev hos faderen i 1930-31 og derefter på Bregentved. Sommeren 1933 i Liège i Belgien. Hortonom i 1936. 1936-37 hos handelsgartner C. Madsen, Cheshunt i England, et år i Ruzickas

Inc., rosegartneri i Chatham, N.Y. i USA. Fra 1938 medindehaver af firmaet Nissen-Petersen & Mikkelsen i "Kettehøj" og chef for firmaets svenske afdeling, "Solgården", Kävlinge i Skåne. - Firmaet havde stor eksport til Sverige, hvorfor det var fordelagtigt med en filial derovre. I 1953 overgik Solgården til Nissen-Petersens personlige ejendom. I Sverige tog J. Nissen-Petersen navneforandring til *Jørn Nissen*. I løbet af få år blev gartneriet udvidet og udbygget til en 1. classes storbedrift for dyrkning af snitgrønt m.m. Til Alm. dansk Gartnerforening skrev Jørn Nissen en bog om snitgrønt. - I 1940 blev han gift med *Bertha Pauline Nissen f. Svensson*, f. 24-4-1915. Jørn Nissen var medlem af bestyrelsen for Skånska Banken, Kävlinge og Sparbanken i Kävlinge og af Civilforsvarsforeningen. Gennem studierejser i Europa og USA holdt han sig á jour med gartneriets udvikling der. Som borger i Kävlinge var Jørn Nissen med til at forskønne byen ved grøn anlæg. Efter Jørn Nissens alt for tidlige død - nekrologer i *Gartner Tidende* og *Horticultura* - drev fru Nissen gartneriet videre, indtil det i 1965 forpagtedes ud til et konsortium, bestående af 6 kendte handelsgartnere i Skåne. Det glasdækkede areal er 35000 m², og dermed er gartneriet et af de største i Sverige. Der dyrkes *Adiantum* på 8000 m² og Roser på 27000 m² (tidligere dyrkedes der også *Nelliker*). På udstillingen "Flora och Pomona" i Malmø i 1970 fik gartneriet guldmedalje for Roser. - Der er to børn på "Solgården" (adopt.):

Stig Roland Nissen, f. 27-7-1948. Uddanner sig til gartner.

Elisabeth Rosemari Nissen, f. 13-10-1950. Uddanner sig til sygeplejerske.

Hørsholm planteskole.

Som indledning her lidt om planteskoledriftens udvikling i Danmark. Ved klostrene, hvis oprettelse begyndte omkring år 1085, var der - navnlig ved Cisterciensernes klostre: Esrom, Sorø, Holme (Brahetro-leborg), Vitskøl, Øm og Løgum m.fl. urte- og frugthaver. Man kan gå ud fra, at munkene også havde små planteskoler; podekunsten havde de lært af deres brødre sydpå, og den hjemlige natur gav dem anvisning på, hvordan "vilde" træer kunne tiltrækkes. - Forbruget af planter blev først af større omfang, da man begyndte at bygge borge og slotte. Sorter af frugttræer var man henvist til at købe i udlandet, især i Holland og Tyskland. Vilde træer kunne graves op i skovene. Sådanne selvsåede planter var uensartede og som regel dårligt rodforsynede, og desuden var fremgangsmåden jo noget besværlig. Planterne til voldene ved det nyopførte kastel i København blev i 1664 hentet i de kongelige skove. I 1714 anlagde militæret egen planteskole på Østerbro i København

Fig. 6. *Metasequoia glyptostroboides*. Vandgran er lige velegnet til solitærtræ, allétræ og til hække.

("Danmarks Havebrug i Middelalderen" og "Danmarks Havebrug i det 16. og 18. Hundredeaar" af Christian Pedersen", henholdsvis 1902 og 1912).

Da det første Amalienborg slot blev bygget i 1669-73 og haven anlagt, blev der købt Lind og Elm i Holland. For at spare penge blev det nu pålagt slotsgartnerne at anlægge planteskoler, hvilket så naturligvis skete, senere også ved slottet i Hørsholm. I København blev der tidligt brug for træer til plantning i borgernes haver. I 1669 oprettedes et handelsgartneri på Store Ravnsborg på Nørrebro. Et sådant gartneri var dengang alsidigt og omfattede derfor også planteskoledrift. I Sønderjylland kunne man få frugttræer i Peter Vothmanns planteskole, oprettet i 1695 i Sønderborg. I den reformperiode, der startedes omkring stavnsbåndets ophævelse i 1788, blev der brug for et stort antal planter. For tiltrækning af frugttræer blev der i 1775 oprettet en kgl. frugttræplanteskole ved Frederiksberg slot og et par år efter en tilsvarende ved slottet i Odense. Også skovbruget skulle tilgodeses, og i 1787 blev der anlagt en *skovplanteskole* i Folehave skov ved Hørsholm. Lederen blev holzförster *Martin Gottlieb Schäffer*. Han kom fra Lystrupgaard ved Slangør, hvor han var holzförster og privat havde to "bomskoler" (af tysk Baumschule), som planteskoler kaldtes dengang. Der var i de kgl. skove adskillige små planteskoler; nu fik forstplanteskolevæsenet sit centrum i Hørsholm. Schäffer, der var en meget dygtig mand, indførte fremmede træarter i vore skove. Planteskolen blev hurtigt i stand til at levere planter til mange sider, og en udvidelse blev nødvendig. Om dette kan læses i skriftet "Hørsholm Planteskole, et historisk Tilbageblik 1787-1947" ved H. C. Rosted 1947.

Ved Hørsholm slot, der blev brudt ned i 1810-12, var ansat slotsgartner J. T. Pflüger. Ved hans død i 1793 blev embedet nedlagt, og slotshaven lagt ind under forstvæsenet. Schäffer blev så også slotsgartner. Slotsparken blev nedlagt, idet kongen resolverede, at slotshaven alene skulle anvendes til plantning af frugt- og andre nyttige træer samt til træplanters opelskning. Salget af frugttræer påregnedes at kunne begynde i 1801. Planterne fra Hørsholm planteskole gik i øvrigt til statsskovene, slotsparkerne, offentlige anlæg m.v. I 1803 leveredes tusindvis af Tjørn til landets befæstningsanlæg. - (I 1765-71 blev Sølv-gades kasserne opført på militærplanteskolens grund). I 1821 afløstes M. G. Schäffer af sin søn *Andreas Gottlieb Schäffer* som bestyrer af planteskolen. Arealet var da ca. 4 ha. For at skaffe mere jord udtørredes de to vestlige slotsdamme til opelskning af El og Pil. I 1841 leverede planteskolen allétræer til landevejen til Helsingør. Tidligere var der leveret Lindetræer til Nørre Allé i København. I "Horticultura" 1952 har overgartner Jens Østergaard omtalt denne allé og dens træer. Han refererer til C. Bruun, der i "København 1887" anfører, at træerne er plantet i 1744 - og altså ikke kan være leveret fra Hørsholm. I bogen "Søerne i København" fortæller Poul Strømstad i 1966, at træer-

ne i Nørre Allé og ved de andre indfaldsveje til byen blev plantet i 1780'erne. En boring i tre af træerne, udført i foråret 1971 af lektor P. Chr. Nielsen, Hørsholm, synes at vise, at træerne er plantet engang i 1790'erne; men da de inderste årringe var delvis destrueret af råd, kan Strømstads opgivelse 1780'erne betragtes for bekræftet.

I A. G. Schäffers tid blev der udsendt en trykt fortegnelse over planter til salg; før havde man averteret i aviserne. Schäffer døde i 1865, og året efter skilte forstvæsenet sig af med planteskolen. Denne blev overtaget i forpagtning af forstkandidat, landinspektør *August Emil Leopold Søht*. Han lagde hovedvægten på tiltrækning af forstplanter. I 1875 afstod han forpagtningen til *Lars Nielsen*, og selv startede han en skovfrøhandel med lagerlokaler i slottets stald- og ladebygninger. Lars Nielsen var fra Nyborg-egnen. Han tog gartnereksamen fra Rosenborg have i 1866 og var således på det sidste hold, der tog denne eksamen, som blev nedlagt i 1866 efter oprettelsen af Landbohøjskolen havebrugsafdeling i 1863. - Lars Nielsen var i nogle år overgartner på Orebygaard. Hørsholm planteskole blev nu en gartnerisk handelsplanteskole. Af sådanne fandtes i forvejen flere, bl.a. G. J. Bøghs planteskole i Horsens fra 1854, Hans Mathiesens i Korsør 1854, H. C. Bredsteds i Odense 1862 og A. Zeiner Lassens i Helsingør 1873. Lars Nielsen var en meget dygtig gartner med indgående kendskab til træagtige planter og blik for deres variationer. Han fandt adskillige varianter eller mutanter, som han opformerede under varietetensnavnet Hørsholmi. Vigtigst af disse er en Elm, kaldet *Ulmus campestris pyramidalis Hørsholmi* - efter nugældende nomenklatur: *Ulmus carpiniifolia 'Hørsholm'*. Denne type af Småbladet Elm fremkom ca. 1885. Det er et værdifuldt og ofte plantet allétræ med hurtig vækst, en opret og mangegrenet krone og blanke blade. Det var i øvrigt nåletræer til havebrug, der især havde Lars Nielsens interesse. Det viste sig, at det forpagtede areal i Folehavekoven var særlig velegnet til denne kultur, og det dyrkes fremdeles på denne måde, vel nok enestående, at man i små hundrede år med held har kunnet gøre dette - der har altså ikke været "jordtræthed", et fænomen, der ellers er meget almindelig i planteskoledriften. Det må noteres, at planterne jo sælges med jordklump, og man har derfor måttet tilføre nyt humusmateriale i form af tørvejord. Lars Nielsen var deltager i udstillinger og skabte dermed en tradition for Hørsholm planteskole. Til "Nordisk ill. Havebrugsleksikon" skrev han i 1912 og senere fortrinlige artikler om træer, deres formering og anvendelse; det sidste ud fra den erfaring, han havde fra sin omfattende anlægsgartneriske virksomhed. - Lars Nielsen købte Hørsholm gamle skole. Lærerboligen rev han ned, og skolen indrettedes til bolig for folk i planteskolen. Selv boede han i en lejlighed i kavalerbbygningen til slottet. Efter afståelsen af planteskolen flyttede han ind i skolebygningen, som han udvidede. Her boede senere hans svigersøn, dommer Thomas Thorup og politikeren Hartvig Frisch (H. C. Røstved "Den gamle skole på Folehavevej", udg. af Finn Rozetsky, 1966).

Fig. 7. Mistelten, *Viscum album*, på æbletræ ('John Downie') i Hørsholm Planteskole.

Lars Nielsen var i lang tid formand for Hørsholm sogneråd. Han havde ingen søn, der kunne overtage planteskolen, og udså da *Jens Bornø* til sin efterfølger. Jens Bornø (navneforandring fra Jens Peter Nielsen), der var født i Bisserup i Sydsjælland i 1873 og døde i 1949, blev havebrugskandidat (hortonom) i 1896. Opholdt sig derefter i 7 år i Tyskland, i de sidste 2 1/2 år som overgartner hos Nönchen i Rellingen. Fra marts 1904 bestyrer og fra 1910 forpagter og ejer af Hørsholm planteskole. Han var en fremragende planteskolemand og gik i sin forgængers spor ved i den første tid også at være anlægsgartner. Også han var formand for sognerådet (1920-37). Han var udstiller og var en af de tre, der fik guldmedalje på den 4. nordiske Havebrugsudstilling i København i 1912. Var i en årrække medlem af Alm. d. Gartnerforenings repræsentantskab og blev æresmedlem af foreningen. Var i bestyrelsen for Gartnernes Hjelpeforening, som han skænkede et legat. Æresmedlem af Dansk Planteskoleejerforening, R. af Dbg. Censor ved Landbohøjskolen i planteskole drift 1923-1926, medarbejder ved N. i. Havebrugsleksikon. Bornø overtog i 1904 planteskolen bestående af Vestre Dam, den tidligere parterrehave bag kirken, Bakkehaven ved Folehavevej og Folehave planteskole. På nær det sidste areal afvikledes resten i Bornøs tid, men til gengæld købte han arealer på i alt ca. 25 ha. I 1937 afstod Bornø planteskolen til *Hilmar Glæsel*, der om planteskolens videre udvikling har meddelt følgende.

Salget af planteskoleplanter var i 1930'erne meget langt nede, hvorfor der tilplantedes 10 ha af jorden med jordbær og hindbærsorten 'Asker', der ved tæt plantning og stærk tilbageskæring bragtes til at give en stor, fin og sildig bærhøst, som afsattes til gode priser. Drivbænkene blev delvis afløst af drivhuse til formering under tågeanlæg. Planteskolens beliggenhed medførte et stort detajlsalg. For at lette dette blev der i 1959 anlagt en selvbetjeningsbutik, den første i landet. Det viste sig dog snart, at denne form for handel var for besværlig for kunderne, hvorfor anlægget blev omdannet til et såkaldt havecenter, en "butik" med assistenter og vejledende betjening. Til et sådant center hører en stor parkeringsplads m.v., og for at skabe afveksling og underholdning for børn blev der indrettet en stor fuglevoliere med fasaner og allehånde svømme- og vadefugle. - Med jordprisernes og skatternes stigning blev driften efterhånden urentabel, hvorfor arealet n.f. Folehavevej afhændedes. Som erstatning købtes i 1946 Stimestrupgaard i Bloustrød sogn. Ejendommen, der er på 26 ha, ligger smukt på en bakketop ned mod Sjælsø på et delvis fredet område. Den forfaldne gård blev ombygget og moderniseret. Her er der bolig for funktionærer og *Ib Glæsel*, som fra 1968 er medinteressent i firmaet "Interessentskabet Hørsholm Planteskole". Gårdens jorder er velegnede til kultur af stedsegrønne planter. - Nutidens planteskoler er som regel specialiserede med f.eks. tiltrækning af forstplanter, frugthaveplanter, Roser og stauder som hovedkulturer. Hørsholm planteskoles speciale er

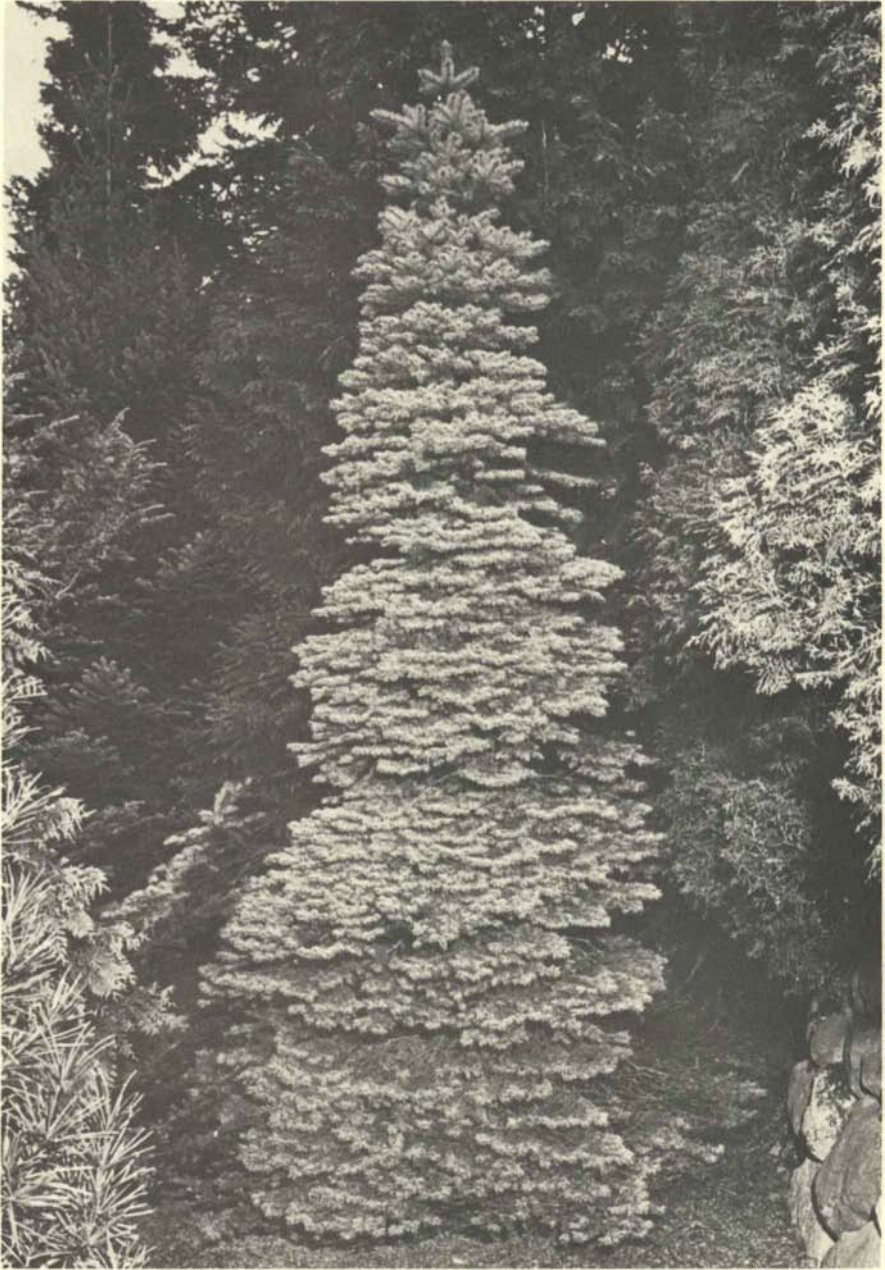

Fig. 8. Dværgform af Blågran, *Picea pungens glauca*, i haven Folehavevej 60, plantet af Jens Bornø i 1918, nu 4 m høj og 60-70 cm bred. Årlig højdevækst ca. 10 cm.

prydræer og prydbuske, især stedsegrønne planter samt Roser. Desuden må nævnes *Metasequoia glyptostroboides*, Vandgran. I 1947 kom der til Danmark frø af dette kinesiske nåletræ; H. Glæsel fik nogle af disse frø. Det viste sig, at planten meget let kunne formeres ved urteagtige stiklinger, og snart kunne den sælges i tusindvis og fandt vej ud i landets haver. Også til Grønland er der sendt planter af den, men her er de dog indtil nu alle gået til grunde. En anden raritet er Mistelten på æbletræer. Det klæbrige bær af denne halvsnyltende, stedsegrønne busk trykkes fast på barken af et ungt æbletræ, og efter 2-4 års forløb kan træet sælges med en lille kost af Mistelten. Planteskolen er endvidere kendt for rosen sorten 'Hanne', en højrød, duftende grupperose tiltrukket af gartner, civilingeniør O. Sønderhausen og opkaldt efter H. Glæsels datter Hanne. Sorten er navnebeskyttet og Hørsholm planteskole har formeringsretten. - Hilmar Glæsel har også arbejdet med *Picea pungens* 'Vuykii', en Dværg-Blågran, som han har tiltrukket en frøkonstant form af, kaldet 'Jens Bornø'.

Hørsholm planteskole havde i 1971 et areal på 60 ha, deraf 31 ha ejendomsjord og resten forpagtet, heraf udgør Folehaven 5 ha. Der disponeres over 4 formeringsdrivhuse, 1 kølehus til overvintring af planter, en stor ladebygning samt en vandboring, 90 m dyb og udstyret med dybvandspumpe og med ret til at oppumpe 30000 m³ vand om året - over alt er der anlagt et automatisk vandingssystem.

Afsnittet om Edvard Glæsel er udarbejdet efter følgende kilder:

Kraks Blaa Bog, 1914.

Redaktør, forsøgsleder L. Helweg: *Salmonsens Leksikon*, 1920.

Professor G. A. Becker: *Danmarks Havebrug og Gartneri til Aaret 1919, 1920*.

Havearkitekt Johannes Tholle: *Biografi i Nordisk ill. Havebrugsleksikon*, 1948.

Havearkitekt J. P. Andersen: *Nekrolog i Gartner-Tidende*, 1915.

Havearkitekt J. P. Andersen: Artikel i *Havekunst*, jubilæumsnummer 1902-1927.

Professor Hother Paludan: *Brev*, 1971.

Planteskoleejer Hilmar Glæsel: Mundtlig meddelelse, 1971.

BOGANMELDELSER

KLOSTERPLANTER

af *Bjarne Egholm*

56 tospaltede sider med fotografier og tegninger, udbredelseskort og en haveplan.

Udgivet af Gyldendal i serien Biologisk Orientering 1971, kr. 19,75.

Lederen af Københavns Kommunes Skolebotaniske Have, viceskoleinspektør Bjarne Egholm, har med henblik på skolebørn skrevet en levende og fængslende bog om de vigtigste af de nytteplanter, som dyrkedes i Danmark og andre lande i Middelalderen, især i kloster- og borghaver. Adskillige af de omtalte planter er velkendte haveplanter endnu i dag, andre er forvildede og træffes derfor som ukrudt, og nogle ret få har altid været vildtvoksende i Danmark, men har desuden været dyrket for at bruges som lægeplanter. Stoffet er dog ikke ordnet på den måde, men der begyndes med et afsnit om giftplanter og derefter et andet kapitel om lægeplanter. I virkeligheden har giftplanterne også været brugt som lægeplanter og bliver det til dels endnu. Så kommer et spændende kapitel om planter, som man knyttede en god portion overtro til, et fjerde kapitel om krydderurter, som er højaktuelt i vore dage. Og endelig får man anvisning på at anlægge en læge- og krydderurthave. Plantebillederne er gode og vellignende, blot må der protesteres mod, at billedet s. 38 skal forestille alrunerødder, som teksten angiver; så lådne rødder har nok kun Bjørnerod, en skærmpolante. Men da forskellige andre planterødder er blevet brugt på samme måde som Alrunen, nemlig som amuletter, muligvis under det falske navn Alrune, kan man sikkert let i en samling af kulturhistoriske minder finde den slags museumsgenstande, hvad billedet netop synes at vise.

Det er en fuldt tilforladelig og tiltalende bog, som kan anbefales også voksne læsere.

Johan Lange

FLORA DANICA

af Simon Paulli

Simon Paulli: Flora Danica. Det er: Dansk Urtebog. Udgivet med indledning og kommentarer af *Johan Lange* og *Vilh. Møller-Christensen*. Rosenkilde og Bagger, 1971. Tre bind, hvoraf det første udkom august 1971, og de to næste bind udkommer november 1971 og februar 1972. Pris kr. 285,00 pr. bind.

Det drejer sig om en i teknisk henseende udmærket faksimileudgave (fotolitografi og lustryk) af det kendte værk fra 1648 forsynet med en indledning.

Simon Paullis Flora Danica er ikke den første danske urtebog, idet Henrik Smid og Christian Pedersens værker er 100 år ældre. Det er heller ikke den første illustrerede danske botanik, idet Lucas Martini's "Jomfruers Ærekrantz" med helsides træsnit af 20 plantearter var udkommet i dansk oversættelse i 1594. Simon Paullis værk var ligesom de tidligere i stor udstrækning baseret på mellemeuropæiske arbejder. Af de knap 400 træsnit var kun 2 originale danske, resten var lånt af en belgisk forlægger og havde været anvendt tidligere. Teksten var også i stor udstrækning hentet i andre botaniske værker.

Efter datidens forhold var det imidlertid et dansk pragtværk, og som sådant har det helt op til nutiden bevaret sin værdi, og de få eksemplarer, der af og til har været udbudt til salg, er blevet solgt for så høje priser, at kun få af dem, der med udbytte har kunnet arbejde med værket, har haft råd til selv at anskaffe det. Ved faksimileudgaven er der rådet nogen bod på dette.

Simon Paulli er oftest blevet dømt hårdt både som læge og som botaniker. Det er imidlertid de to kommentatorers fortjeneste, at de har fundet ikke tidligere påpegede værdier hos såvel lægen som botanikeren Simon Paulli.

Som botaniker vil anmelderen holde sig til det botaniske afsnit af indledningen. I botanisk indledning (side 39) skriver Johan Lange: "Simon Paulli er den første i Norden, der bringer en oversigt over, hvad der dyrkes på hans tid i danske haver, både de eksklusive adelsmandshaver og de ganske jævne borger- og bønderhaver; han nævner sikkert alt væsentligt".

Dette er uden tvivl rigtigt, når det gælder en kyndig læser som Johan Lange, men foreløbig er oversigten lidt vanskelig at erkende for os mindre kyndige. Simon Paullis navne kan nok ofte oversættes til nugæl-

dende af læseren, men jævnlig er man i tvivl. Det er derfor meget ønskeligt, at faksimileudgaven afsluttes med en fortegnelse over de omtalte og afbildede arter forsynet med nugældende navne.

Den hermed ønskede fortegnelse kunne også være nyttig til belysning af et andet punkt, hvor Simon Paulli kan være en vigtig kilde, nemlig spørgsmålet om, hvilke arter, der er indført i tiden umiddelbart før hans tid. Under afsnittet "Nyindførsler" (pag. 41) i indledningen skriver Johan Lange: "Af de ca. 190 haveplanter eller oprindelig som haveplanter dyrkede urter og vedplanter, som Paulli nævner, er godt 2/3 blevet indført til Danmark allerede i Middelalderen. I løbet af de siden da forløbne ca. 100 år blev de resterende 50-60 planter indført. Dette sidste kan vi slutte os til ud fra Paullis oplysninger".

Her ville en signatur i fortegnelsen angående henholdsvis: oprindeligt vildtvoksende, indført i middelalder og "nyindførsler" hjælpe læseren meget. De "smagsprøver" Johan Lange giver vedrørende nyindførsler pag. 42-43 kunne friste til nærmere læsning.

Også i afsnittene om "danske plantenavne", "Paullis latinske plantenames" og "botaniske discipliner" giver Johan Lange eksempler på, hvordan Paulli kan udnyttes.

I afsnittet "systematik", der i Paullis forstand nærmest var fænologi, peger Johan Lange på det interessante forhold, at Paulli betragter kornarterne som højsommerblomstrende. Det kan synes mærkeligt for nutiden, men forklares ved, at i Simon Paullis tid var markerne udrænnede, og væksten kom langt senere i gang.

Indledningen til faksimileudgaven giver i tekst og billeder et godt billede af Simon Paulli og hans tid, og hvad der er mere, den giver anvisninger på, hvordan man kan få fornøjelse og udbytte af værket, der altså ikke udelukkende er et statussymbol, der pynter på reolen og antagelig er værdifast.

Vald. M. Mikkelsen

MEDLEMSFORTEGNELSE

* betegner livsvarige medlemmer

Andersen, Poul, anlægsgartner, St. Knudsvej 48¹, 1903 Kbh. V.

Andersen, Aage, lektor, Birkeengen 9, 2740 Skovlunde.

Asby, Jens, fabrikant, Krogholmen 9, 2840 Holte.

Asby, Siddy, fru, mag. scient., Krogholmen 9, 2840 Holte.

Bjargum, S., fabrikant, Timianstien 7, 2770 Kastrup.

Bjerregård, Grethe, Eremitageparken 95^{1 B}, 2800 Lyngby.

Botanisk Institut, Thorvaldsensvej 40, 1871 Kbh. V.

Bruun-Møller, Povl, viceforstander, Godtfred Rodes Vej 6, 2920 Charlottenlund.

Bure, Bodil Berntsen, fru, Boyesgade 12¹, 1822 Kbh. V.

Christensen, Tove, stud. hort., Brostykkevej 35, 2650 Hvidovre.

Christiansen, Cecilie, fru, Mølle Borup, 4370 Merløse.

Christiansen, Jørgen Lindskrog, stud. hort., Jægersprisvej 6, 2700 Brønshøj.

Dahl, Frede, overgartner, Frilandsmuseet, Kongevejen 100, 2800 Lyngby.

Dahlerup, Joost, landskabsarkitekt, Slettevej 16, 2860 Søborg.

Eerslew, Mogens, værkfører, Strødamvej 40, 2100 Kbh. Ø.

Fischer, Erik, lektor, overinspektør, Statens Museum f. Kunst, Sølvgade, 1307 Kbh. K.

Floto, Ernst, overgartner, Brovænget 11, 2700 Brønshøj.

Fox Maule, A., amanuensis, Rosenvængets Allé 22, 2100 Kbh. Ø.

Friis, Einar, overgartner, Arnestedet 7, 2720 Vanløse.

*Glæsel, Hilmar, planteskoleejer, Folehavevej 60, 2970 Hørsholm.

Gudme, H. de Hemmer, fru, Snekkeled, 5300 Kerteminde.

Gylling, Aage, konsulent, Aaby Bækgårdsvej 6, 8230 Aabyhøj.

Hansen, Carl Johan, overgartner, Vedbæk Strandvej 412, 2950 Vedbæk.

Hartmann, Emil, amanuensis, Hannelundsvej 6, 2960 Rungsted Kyst.

Hartvigsen, Børge, overgartner, Haven, Bülowsvej 13, 1870 Kbh. V.

Haugland, Marie, hortonom, fru, Birkebakken 42, 3460 Birkerød.

Hjertstrand, Folke, Sigtunagatan 11, 25 251 Hålsingborg, Sverige.
Holm, Jørgen, konsulent, Sundby, Lolland, 4800 Nykøbing Falster.

Jacobsen, Willy, laboratoriemester, Roskildevej 150, lej. 83^{II}, 2500 Valby.

Jensen, Jørgen, amanuensis, Rolighedsvej 23, 1958 Kbh. V.

Jensen, Jørgen Nilas, amanuensis, Ø. Farimagsgade 2 C, 1353 Kbh. K.

Jensen, Tove Sylvest, fru, Åbakken, 5631 Ebberup.

Jepsen, Mogens, inspektør, Valby Langgade 48, 2500 Valby.

Jespersen, Finn, lektor, Søllerødgade 48, st.tv., 2200 Kbh. N.

Jørgensen, Astrid, stud. hort., Kålundsvej 32, 3520 Farum.

Jørgensen, Dan Hoff, laborant, Kålundsvej 32, 3520 Farum.

Jørgensen, Erik, gartnerformand, Rolighedsvej 23, 1958 Kbh. V.

Jørgensen, Jørgen P., handelsgartner, Østerlund, Gl. Mosevej 306, 2880 Bagsværd.

Kiær, Eigil, havearkitekt, Hattensens Allé 14, 2000 Kbh. F.

Klint, Gerda, bibliotekar, Vester Paradisvej 42, 2840 Holte.

Klougart, Bent, forstander, Beder Gartnerskole, 8330 Beder.

Knudsen, Andreas, møbelsnedker, Sønder Allé 37, 2500 Valby.

Lange, Johan, professor, dr. phil., Rolighedsvej 23, 1958 Kbh. V.

Lange, Risse, overlærer, fru, Moseskrænten 39, 2860 Søborg.

Lefèvre, Jens Ole, stud. mag., Skive Museum, 7800 Skive.

Lindgaard, Eigil C., plantør, Vestergade 10, 4200 Slagelse.

Ludvigsen, Edith, billedhugger, Ll. Strandvej 15, 2900 Hellerup.

Lundstein, Anna Sophie, konsulent, Pilevænget 15, 8270 Højbjerg.

Mathiesen, Hans, konsulent, Opnæsgård 7, 2970 Hørsholm.

Mayntzhusen, Gerda, konsulent, Byvolden 34, 4000 Roskilde.

Mose, Poul, gartneriejer, Krengerupvej, 5620 Glamsbjerg.

Mosegaard, H., konsulent, Præstegårds Allé 26, st., 2700 Brønshøj.

Mosegaard, Jørgen, rådg. civilhortonom, Elmedals Allé 33, 5250 Frøens Bøge.

Møller, Marianne, hortonom, Strøbylille, 4671 Strøby.

Nationalmuseet, Bibliotekstjenesten, Ny Vestergade 10, 1471 Kbh. K.

Nicolaisen, Stina, fru, Ole Bruunsvej 9, 2920 Charlottenlund.

Nicolaisen, Åge, stadsgartner, Ole Bruunsvej 9, 2920 Charlottenlund.

Nielsen, Halvor, politiassessor, Koldinggade 4, 2100 Kbh. Ø.

Nielsen, P. Chr., lektor, Folehavevej 21, 2970 Hørsholm.

Nordgaard, Knud, overgartner, Fynsvej 42, 4000 Roskilde.

Olsen, Ole, overgartner, Langøgade 8 D, 2100 Kbh. Ø.

* Pedersen, Anton, professor, Bianco Lunos Allé 8^{III}, 1868 Kbh. V.

*Rasmussen, C. Riber, direktør, Consulting Services Ltd., Alexandra Blvd., Toronto 310, Ontario, Canada.

Rasmussen, Henning, havearkitekt, 4734 Allerslev.

Reisæter, Oddvin, docent, Postbox 47, Vollebekk, Norge.

Raae, Wisti, slotsgartner, Frederiksborg slotshave, 3400 Hillerød.

Seeberg, Hanne, fru, Asmildkloster, 8800 Viborg.

Sell, Erik, hortonom, Kysthospitalet, 4400 Kalundborg.

Sell, Henry, overlærer, cand. theol., L. Kr. Larsensvej 7, 5540 Ullerslev.

Slottved, Astrid, arkitektstuderende, Strandgade 50^{IV}, 1401 Kbh. K.

Solvang, J. C., stud. hort., Kronprinsensvej 16 st., 2000 Kbh. F.

Sørensen, Carl Aage, landskabsarkitekt, Snekkerup, 4200 Slagelse.

Sørensen, Marie, fru, Bjerres Mølle, 8763 Rask Mølle.

Tillge, Lise, lic. agro., Marielystvej 4 B, 2000 Kbh. F.

Ødum, Søren, dendrolog, Rolighedsvej 23, 1958 Kbh. V.

Ørum-Larsen, Asger, landskabsarkitekt, Enrumdammen 4, 2950 Vedbæk.

Havebrugshistorisk Selskab 1971

Redaktion *Johan Lange*

